LAG SAVA

VANJSKA EVALUACIJA

Lokalne razvojne strategije LAG-a SAVA

za programsko razdoblje 2014.–2020.

s provedbom do 2022.

Završno evaluacijsko izvješće

Neovisna procjena provedbe, rezultata, LEADER dodane vrijednosti, održivosti i preporuka za buduće programsko razdoblje.

Naručitelj: LAG SAVA

Vanjski evaluator: Matija Zamljačanec

Zaprešić, 31. kolovoza 2026.

PODACI O DOKUMENTU

Element	Podatak
Naziv dokumenta	Vanjska evaluacija Lokalne razvojne strategije LAG-a SAVA za programsko razdoblje 2014.–2020. s provedbom do 2022.
Vrsta dokumenta	Završno evaluacijsko izvješće
Naručitelj	Lokalna akcijska grupa SAVA
Izrađivač	M.Z obrt
Odgovorna osoba i vanjski evaluator	Matija Zamljačanec
Evaluacijski obuhvat	LRS 2014.–2020., uključujući završetak provedbe i konačne administrativne ishode projekata odabranih u okviru predmetne LRS
Godina izrade	2026.
Datum završetka	31. kolovoza 2026.

Napomena o čitanju izvješća. Financijski i fizički pokazatelji u izvješću prikazuju završni status provedbenog ciklusa na temelju raspoložive administrativne i projektne dokumentacije. Kod pokazatelja za koje nije postojala potpuna ili metodološki dostatna dokazna osnova ograničenje je izričito navedeno uz evaluacijsku prosudbu.

Dokument je oblikovan kao samostalno evaluacijsko izvješće. Poglavlje 9 sadrži pregled izvora i dokumentacije, dok se uz ključne podatke i metodološke tvrdnje koriste fusnote radi sljedivosti dokazne osnove.

SADRŽAJ

1. Sažetak evaluacije 6
1.1. Evaluacijski pristup 6
1.2. Ključni pokazatelji provedbe 6
1.3. Rezultati prema evaluacijskim kriterijima 7
1.4. Ukupna evaluacijska prosudba 8
1.5. Ključne preporuke 8
2. Uvod 10
2.1. Kontekst Lokalne razvojne strategije 10
2.2. Predmet, svrha i ciljevi vanjske evaluacije 10
2.3. Opseg evaluacije 10
2.4. Osnovne značajke područja i LAG-a SAVA 10
2.5. Struktura izvješća 11
3. Metodologija evaluacije 12
3.1. Evaluacijski pristup i neovisnost evaluatora 12
3.2. Intervencijska logika LRS-a 12
3.3. Evaluacijski kriteriji i evaluacijska pitanja 12
3.4. Izvori podataka 13
3.5. Metode prikupljanja i analize podataka 13
3.6. Obrada anketa i kvalitativnih podataka 13
3.7. Triangulacija i evaluacijska prosudba 14
3.8. Integrirani analitički okvir evaluacije LRS-a 14
3.9. Ograničenja evaluacije i dostupnost podataka 14
4. Pregled provedbe LRS-a 15
4.1. Strateška struktura LRS-a 15
4.2. Razvoj i izmjene LRS-a tijekom provedbenog razdoblja 15
4.3. Provedba podmjere 19.2 16
4.4. Provedba podmjere 19.3 – „Skrivena blaga ruralnog turizma“ 19
4.5. Provedba podmjere 19.4 20
4.6. Ostvarenje pokazatelja LRS-a 20
4.7. Sažetak fizičke i financijske provedbe 21
5. Evaluacijski nalazi prema kriterijima 22
5.1. Relevantnost 22
5.2. Učinkovitost 22
5.3. Djelotvornost 22
5.4. Koherentnost 23
5.5. LEADER dodana vrijednost 23
5.6. Održivost 24
5.7. Horizontalna načela 24
6. Ukupna ocjena provedbe 25
6.1. Glavne snage provedbe 25
6.2. Ključna ograničenja i slabosti 25
6.3. Konačna evaluacijska prosudba 25
7. Preporuke 26
7.1. Uravnoteženije razvijati projektni portfelj 26
7.2. Alokacije i dinamiku natječaja povezati sa stvarnom potražnjom 26
7.3. Zadržati podršku korisnicima i smanjivati administrativno opterećenje 26
7.4. Praćenje usmjeriti prema stvarnim rezultatima 26

7.5. Uvesti jednostavno naknadno praćenje projekata 26
7.6. Horizontalna načela pretvoriti u mjerljive projektne rezultate 26
7.7. Proširiti rano i ciljano uključivanje dionika 27
7.8. Nastaviti projekte suradnje kao LEADER razvojnu funkciju 27
7.9. Zadržati integrirani sustav podataka i evaluacijsku logiku 27
7.10. Prioriteti preporuka 28
7.11. Završna napomena uz preporuke 28
8. Zaključak 29
9. Izvori i dokumentacija 31
9.1. Strateški i programski dokumenti 31
9.2. Administrativna i provedbena dokumentacija 31
9.3. Dokumentacija podmjere 19.2 31
9.4. Dokumentacija podmjere 19.3 31
9.5. Dokumentacija podmjere 19.4 31
9.6. Ankete i kvalitativni izvori 31
9.7. Statistički i kontekstualni izvori 32
9.8. Metodološki izvori 32
9.9. Integrirani analitički okvir 32
10. Prilozi 33
Prilog 1. Sažeta evaluacijska matrica 33
Prilog 2. Pregled LAG natječaja i provedbenog lijevka 35
Prilog 3. Detaljni pregled 87 LAG-odabranih projekata podmjere 19.2 36
Prilog 4. Sažeti pregled projekta suradnje „Skrivena blaga ruralnog turizma“ 41
Prilog 5. Pokazatelji podmjere 19.4 41
Prilog 6. Sažeti rezultati anketa 41
Prilog 7. Mrežna fokusna skupina Upravnog odbora 42
Prilog 8. Sažeta evaluacijska kartica i matrica preporuka 43
Prilog 9. Instrumenti anketa 44
Prilog 10. Instrument mrežne fokusne skupine Upravnog odbora 45

POPIS TABLICA

Tablica 1. Financijska realizacija podmjera 19.2–19.4 7
Tablica 2. Strateška struktura LRS-a 12
Tablica 3. LAG natječaji, zaprimljene prijave i odabrani projekti 16
Tablica 4. Konačno realizirani projekti podmjere 19.2 prema tipu operacije 16
Tablica 5. Realizirani projekti i konačno isplaćena sredstva prema JLS 17
Tablica 6. Formalni pokazatelji podmjere 19.4 20
Tablica 7. Ključni ciljevi i konačno ostvarenje pokazatelja 20

POPIS GRAFIČKIH PRIKAZA

Grafički prikaz 1. Provedbeni slijed LAG natječaja 7
Grafički prikaz 2. Evaluacijske ocjene prema kriterijima 8
Grafički prikaz 3. Raspodjela konačno isplaćenih sredstava podmjere 19.2 17
Grafički prikaz 4. Projekti i konačno isplaćena sredstva po JLS-u 18
Grafički prikaz 5. Provedba LRS-a LAG-a SAVA u brojkama 21

POPIS KRATICA

APPRRR	Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
CLLD	lokalni razvoj vođen zajednicom (Community-Led Local Development)
EU	Europska unija
JLS	jedinica lokalne samouprave
LAG	lokalna akcijska grupa
LEADER	veza među aktivnostima razvoja ruralnoga gospodarstva (Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale)
LRS	lokalna razvojna strategija
PRR	Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.–2020.
UO	Upravni odbor

1. Sažetak evaluacije

Vanjska evaluacija Lokalne razvojne strategije LAG-a SAVA za programsko razdoblje 2014.–2020. s provedbom do 2022. provedena je radi neovisne procjene kvalitete provedbe Strategije, ostvarivanja planiranih ciljeva i pokazatelja, korištenja raspoloživih sredstava te primjene načela LEADER/CLLD pristupa. Evaluacijski obuhvat određen je provedbenim ciklusom LRS-a, a ne isključivo kalendarskim završetkom 2022. godine. Stoga su uključeni i projekti odabrani u okviru predmetne LRS čija je provedba, administrativna kontrola ili konačna isplata završena nakon 2022., do konačnog zatvaranja njihovih provedbenih ishoda.[1]

Evaluacija obuhvaća tri ključne provedbene komponente Mjere 19: podmjeru 19.2 – provedbu operacija unutar LRS-a kroz LAG natječaje; podmjeru 19.3 – pripremu i provedbu aktivnosti suradnje; te podmjeru 19.4 – tekuće troškove i animaciju. Time se istodobno procjenjuju rezultati financiranih projekata i način na koji je LAG obavljao svoju razvojnu, animacijsku i upravljačku funkciju.

1.1. Evaluacijski pristup

Evaluacija je provedena kombinacijom kvantitativnih i kvalitativnih metoda. Analizirani su LRS i njezine dostupne verzije, godišnja izvješća o provedbi LRS-a prema Ministarstvu poljoprivrede i APPRRR-u, godišnja izvješća prema Skupštini LAG-a, podaci o natječajima i projektima, dokumentacija podmjera 19.3 i 19.4, podaci o članstvu i upravljačkim tijelima te drugi relevantni provedbeni dokumenti. Dokumentacijska analiza dopunjena je anketama korisnika projekata, lokalnih dionika i JLS-a te mrežnom fokusnom skupinom Upravnog odbora.[2]

Metodološki okvir slijedi logiku evaluacije LEADER/CLLD-a u kojoj se razlikuju ulazni resursi (inputi), projekti i aktivnosti, izlazni pokazatelji (outputi), rezultati i širi učinci, a evaluacijska pitanja povezuju s kriterijima prosudbe, pokazateljima i izvorima podataka. Posebna pažnja posvećena je razlikovanju neposredno potvrđenih administrativnih rezultata od percepcijskih nalaza te razlikovanju doprinosa LRS-a od šire atribucije društveno-gospodarskih promjena.[3]

8 LAG natječaja	**141** zaprimljena prijava	**87** LAG-odabranih projekata	**86** APPRRR-odobrenih
83 završena projekta 19.2	**97,18 %** ukupna financijska realizacija	**2,042 mil. EUR** isplaćeno 19.2–19.4	**11/11** JLS s realiziranim projektima

1.2. Ključni pokazatelji provedbe

Tijekom provedbe LRS-a raspisano je osam LAG natječaja na koje je zaprimljena 141 projektna prijava. LAG SAVA odabrao je 87 projekata; APPRRR je odobrio 86 projekata, a 83 projekta podmjere 19.2 konačno su realizirana i isplaćena. Ukupna stopa odabira na razini LAG-a iznosila je 61,7 %, dok je 96,5 % projekata odobrenih od APPRRR-a završilo konačnom realizacijom.[4]

[1] LAG SAVA, Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA za razdoblje 2014.–2020., korištene sve dostupne verzije tijekom provedbenog razdoblja; završna VI. izmjena, Zaprešić, 2022.
[2] LAG SAVA, anketa korisnika projekata, N=78; anketa lokalnih dionika, N=69; anketa JLS, 12 odgovora koji obuhvaćaju 10 od 11 JLS.
[3] European Commission, Evaluating CLLD – Handbook for LAGs and FLAGs, Guide #15, 2018.; dokument upućuje i na Guidelines: Evaluation of LEADER/CLLD, European Evaluation Helpdesk for Rural Development, 2017.
[4] LAG SAVA, završna baza LAG natječaja i projekata; godišnja izvješća o provedbi LRS-a dostavljena Ministarstvu poljoprivrede i APPRRR-u; obrada vanjskog evaluatora u Integriranom alatu.

Grafički prikaz 1. Provedbeni slijed LAG natječaja

Izvor: Integrirani alat za praćenje i evaluaciju Lokalne razvojne strategije LAG-a SAVA.[5]

Tablica 1. Financijska realizacija podmjera 19.2–19.4

Podmjera	Dodijeljeno (EUR)	Isplaćeno (EUR)	Realizacija
19.2	1.674.371,53	1.623.243,22	96,95 %
19.3	47.257,30	39.184,45	82,92 %
19.4	379.679,22	379.679,22	100,00 %
UKUPNO	2.101.308,05	2.042.106,89	97,18 %

Izvor: Završna financijska konsolidacija evaluacije.[6]

Uz 83 realizirana projekta podmjere 19.2 proveden je i jedan međuteritorijalni projekt suradnje u okviru 19.3. Na krovnoj razini LRS-a time su realizirana 84 projekta od planiranih 86, odnosno 97,7 % ciljane vrijednosti. Ukupna realizirana vrijednost ulaganja u projektima podmjere 19.2 iznosila je 2.494.174,37 EUR, što odgovara približno 1,54 EUR ukupnog ulaganja na svaki euro isplaćene javne potpore.[7]

1.3. Rezultati prema evaluacijskim kriterijima

Evaluacijski kriterij	Ocjena
Relevantnost	4,60/5
Učinkovitost	4,40/5
Djelotvornost	4,33/5
Koherentnost	4,25/5
LEADER dodana vrijednost	4,67/5
Održivost	4,00/5
Horizontalna načela	3,33/5

Izvor: Završna evaluacijska matrica, 27 evaluacijskih pitanja.[8]

[5] LAG SAVA, završna baza LAG natječaja i projekata; podaci APPRRR-a o odobrenju i konačnoj realizaciji; obrada vanjskog evaluatora u Integriranom alatu.
[6] LAG SAVA, završna projektna baza podmjere 19.2; projektna i isplatna dokumentacija podmjere 19.3; financijska dokumentacija podmjere 19.4; godišnja izvješća o provedbi LRS-a prema Ministarstvu poljoprivrede i APPRRR-u; obrada evaluatora.
[7] LAG SAVA, završna projektna baza 19.2; podaci o konačno realiziranim projektima, isplaćenoj potpori i ukupnoj vrijednosti ulaganja.
[8] LAG SAVA, završna evaluacijska matrica; prosjeci kriterija izračunani iz ocjena pojedinačnih evaluacijskih pitanja. Prosjek 4,30/5 koristi se isključivo kao pomoćni analitički sažetak.

Grafički prikaz 2. Evaluacijske ocjene prema kriterijima

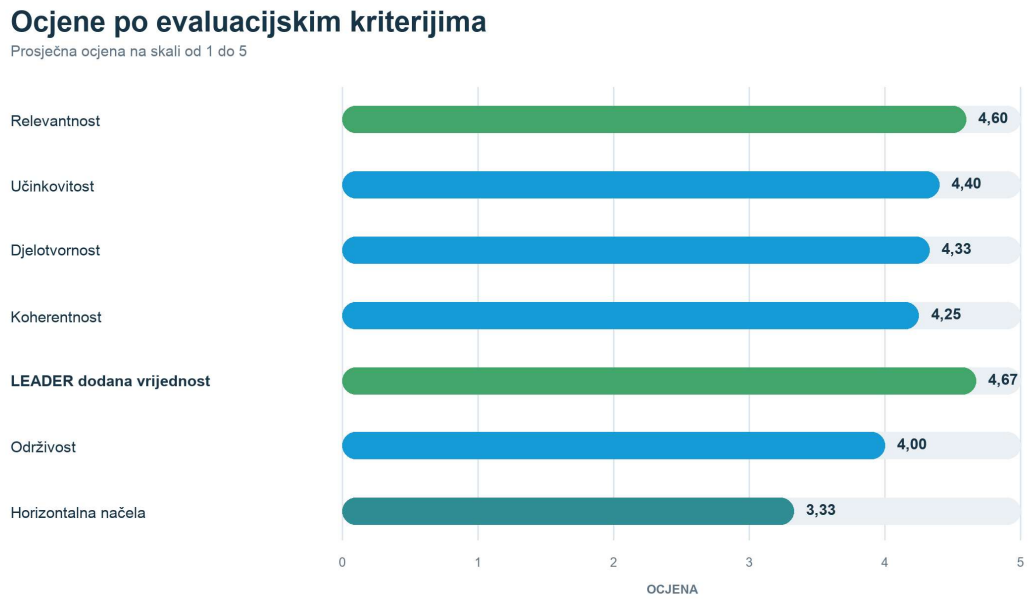

Najvišu prosječnu ocjenu ostvarila je LEADER dodana vrijednost (4,67/5), zatim relevantnost (4,60/5). Najniža prosječna ocjena odnosi se na horizontalna načela (3,33/5), prvenstveno zato što postojeći podaci bolje dokazuju zastupljenost pojedinih skupina ili status korisnika nego stvarni projektni učinak na rodnu ravnopravnost, mlade, ranjive skupine i okoliš. Pomoćni aritmetički prosjek svih 27 pitanja iznosi 4,30/5, ali se ne koristi kao samostalna ukupna ocjena Strategije.[9]

1.4. Ukupna evaluacijska prosudba

UKUPNA PROSUDBA
Provedba LRS-a LAG-a SAVA ocjenjuje se visokom. Strategija je ostvarila vrlo visok stupanj fizičke i financijske realizacije, pun teritorijalni obuhvat i snažnu LEADER dodanu vrijednost. Glavni prostor za unapređenje odnosi se na uravnoteženje projektnog portfelja, mjerenje dugoročnih rezultata i sustavnije dokazivanje horizontalnih učinaka.

Najčvršći rezultati odnose se na visoku relevantnost intervencija, visoku realizaciju sredstava i projekata, konkretna ulaganja u poljoprivredu i društvenu infrastrukturu te funkcionalno lokalno partnerstvo. Slabosti se odnose na izrazitu koncentraciju projekata u poljoprivredi, mali broj realiziranih nepoljoprivrednih i turističkih ulaganja, administrativnu složenost dijela postupaka te ograničenu dostupnost sustavno praćenih dugoročnih rezultata i horizontalnih učinaka.

1.5. Ključne preporuke

1. Uravnoteženije razvijati projektni portfelj, uz zadržavanje snažne potpore poljoprivredi i jačanje projektne pripreme u preradi, kratkim lancima, ruralnom turizmu i drugim nepoljoprivrednim djelatnostima.
2. Financijske alokacije i dinamiku natječaja čvršće povezivati s utvrđenom potražnjom i projektnim potencijalom područja.
3. Zadržati visoku razinu neposredne podrške korisnicima te pojednostavljivati postupke u dijelu u kojem LAG može izravno utjecati.
4. Sustav praćenja usmjeriti s pretežito izlaznih pokazatelja prema stvarnim rezultatima i dugoročnijim učincima.
5. Uvesti jednostavan sustav naknadnog praćenja odabranih projekata jednu do tri godine nakon završetka.
6. Horizontalna načela pretvoriti u konkretne, unaprijed definirane i mjerljive projektne rezultate.

[9] LAG SAVA, završna evaluacijska matrica; prosjeci kriterija izračunani iz ocjena pojedinačnih evaluacijskih pitanja. Prosjek 4,30/5 koristi se isključivo kao pomoćni analitički sažetak.

7. Ranije i ciljano uključivati dionike u pripremu intervencija, posebno slabije zastupljene skupine.
8. Nastaviti projekte suradnje kao posebnu razvojnu funkciju LEADER pristupa.
9. Zadržati integrirani sustav podataka i evaluacijsku logiku tijekom cijelog provedbenog razdoblja.

2. Uvod

2.1. Kontekst Lokalne razvojne strategije

Lokalna akcijska grupa SAVA osnovana je 2013. kao javno-privatno-civilno partnerstvo usmjereno na provedbu LEADER/CLLD pristupa i lokalnog razvoja vođenog lokalnom zajednicom. Područje LAG-a obuhvaća 11 jedinica lokalne samouprave: gradove Jastrebarsko, Samobor, Svetu Nedelju i Zaprešić te općine Brdovec, Dubravicu, Klinča Sela, Luka, Mariju Goricu, Pušću i Stupnik. Teritorij obuhvaća 781,81 km² i 223 naselja.[10]

LRS 2014.–2020. bila je operativni okvir za provedbu Mjere 19 Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.–2020. na području LAG-a. Strategija je povezala lokalno identificirane potrebe s ciljevima Programa ruralnog razvoja i načelima LEADER/CLLD-a: teritorijalnim pristupom, pristupom odozdo prema gore, lokalnim partnerstvom, integriranim i multisektorskim razvojem, lokalnim odlučivanjem, inovacijama, umrežavanjem i suradnjom.[11]

Provedbeno razdoblje obilježile su višestruke promjene regulatornog i financijskog okvira, uključujući prijelazno razdoblje 2021.–2022. i mogućnost završetka pojedinih projekata do 2025. godine. Zbog toga se završna vanjska evaluacija ne može ograničiti na administrativno stanje 31. prosinca 2022., već mora obuhvatiti konačne ishode projekata odabranih unutar predmetnog ciklusa LRS-a.

2.2. Predmet, svrha i ciljevi vanjske evaluacije

Predmet evaluacije je provedba Lokalne razvojne strategije LAG-a SAVA za razdoblje 2014.–2020., uključujući realizaciju operacija unutar LRS-a, projekt suradnje, animaciju i tekuće troškove te način djelovanja LAG-a kao lokalnog partnerstva. Evaluaciju provodi vanjski evaluator radi osiguranja neovisne stručne prosudbe.

Svrha evaluacije je utvrditi u kojoj je mjeri LRS odgovorila na potrebe područja, koliko su učinkovito korišteni raspoloživi resursi, u kojoj su mjeri ostvareni planirani ciljevi i rezultati, koliko je Strategija bila usklađena s relevantnim politikama, kakvu je dodanu vrijednost ostvario LEADER pristup, u kojoj su mjeri rezultati održivi te koliko su horizontalna načela bila stvarno prisutna u provedbi.

Izvješće ima i funkciju učenja. Nalazi nisu usmjereni samo na retrospektivnu ocjenu, nego i na izdvajanje provedbenih iskustava koja mogu poboljšati upravljanje LRS-om u sljedećem programskom razdoblju.

2.3. Opseg evaluacije

Evaluacija obuhvaća stratešku razinu LRS-a, fizičku i financijsku provedbu podmjera 19.2, 19.3 i 19.4, provedbu LAG natječaja, strukturu realiziranih projekata, teritorijalnu distribuciju ulaganja, ostvarenje pokazatelja, rad i sastav partnerstva, participativne i animacijske procese, percepcije korisnika i lokalnih dionika te pitanja održivosti i horizontalnih načela.

U analitički obuhvat ulaze projekti odabrani unutar predmetnog ciklusa LRS-a bez obzira na to je li konačna isplata završila nakon 2022., pod uvjetom da se radi o projektu čiji je odabir i financiranje izravno vezano uz LRS 2014.–2020. Time se izbjegava podcjenjivanje konačne realizacije samo zato što je dio administrativnih postupaka zatvoren kasnije.

2.4. Osnovne značajke područja i LAG-a SAVA

Prema polazišnoj osnovi LRS-a, područje LAG-a 2011. imalo je 124.602 stanovnika. Popis 2021. bilježi 121.133 stanovnika i 40.435 kućanstava, uz prosječnu gustoću od 154,94 stanovnika/km². Uku-

[10] LAG SAVA, Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA za razdoblje 2014.–2020., korištene sve dostupne verzije tijekom provedbenog razdoblja; završna VI. izmjena, Zaprešić, 2022.
[11] LAG SAVA, Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA za razdoblje 2014.–2020., korištene sve dostupne verzije tijekom provedbenog razdoblja; završna VI. izmjena, Zaprešić, 2022.

pan broj stanovnika između 2011. i 2021. smanjen je, dok su rast zabilježili Sveta Nedelja i Stupnik. Prosječna dob stanovništva porasla je s približno 41,3 godine 2011. na 44,22 godine 2021.[12]

Demografski pokazatelji za 2021. godinu temelje se na konačnim rezultatima Popisa stanovništva 2021. Državnog zavoda za statistiku, dok je LRS 2023.–2027. korištena kao dopunski interpretativni izvor.

Područje se nalazi u neposrednom gravitacijskom području Zagreba i istodobno obuhvaća izrazito urbane, suburbanizirane i ruralne cjeline. Takva heterogenost važna je za evaluaciju relevantnosti LRS-a: razvojne potrebe nisu jednake u svim JLS-ovima, a odnose se na konkurentnost poljoprivrede, dostupnost lokalne infrastrukture i usluga, diversifikaciju, turizam, demografske promjene i kvalitetu života.

Na dan 28. prosinca 2022. Skupština LAG-a imala je 43 člana: 17 iz javnog, 10 iz civilnog i 16 iz gospodarskog sektora. Upravni odbor imao je devet članova: dva iz javnog, tri iz civilnog i četiri iz gospodarskog sektora. Privatne interesne skupine činile su 77,8 % članstva UO-a, a četiri od devet članova bile su žene.[13]

2.5. Struktura izvješća

Nakon uvoda, Poglavlje 3 opisuje evaluacijsku metodologiju i ograničenja. Poglavlje 4 daje detaljan pregled fizičke i financijske provedbe LRS-a. Poglavlje 5 prikazuje evaluacijske nalaze prema sedam kriterija i 27 evaluacijskih pitanja. Poglavlje 6 donosi ukupnu prosudbu provedbe, Poglavlje 7 preporuke, Poglavlje 8 zaključak, Poglavlje 9 izvore i dokumentaciju, a Poglavlje 10 priloge s detaljnim analitičkim prikazima.

[12] Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. – konačni rezultati; LAG SAVA, Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA za razdoblje 2023.–2027., verzija 1.0, korištena kao dopunski interpretativni izvor.

[13] LAG SAVA, dokumentacija o članstvu i tijelima LAG-a, stanje na dan 28. prosinca 2022.

3. Metodologija evaluacije

3.1. Evaluacijski pristup i neovisnost evaluatora

Evaluacija je provedena kao vanjska evaluacija utemeljena na dokazima. Vanjski evaluator nije sudjelovao u izradi LRS-a ni u njezinim izmjenama, niti u odabiru projekata koji su predmet procjene. Evaluacijsku prosudbu temelji na dokumentiranim rezultatima, dostupnim administrativnim evidencijama i jasno označenim participativnim izvorima.

Metodološki pristup kombinira analizu dokumentacije, kvantitativnu analizu projektne i natječajne baze, financijsku analizu, analizu pokazatelja, ankete, fokusnu skupinu i evaluacijsku triangulaciju. Cilj nije proizvesti jedinstveni mehanički indeks uspjeha, nego argumentiranu prosudbu svakog evaluacijskog pitanja.

3.2. Intervencijska logika LRS-a

Intervencijska logika povezuje potrebe područja, ciljeve Strategije, raspoložive resurse, aktivnosti i projekte, neposredne isporuke, rezultate i šire učinke. U CLLD kontekstu posebno je važno razlikovati ono čime LAG neposredno upravlja od promjena na koje može samo djelomično utjecati.[14]

Tablica 2. Strateška struktura LRS-a

Cilj	Naziv strateškog cilja	Mjera	Tipovi operacija
SC1	Razvoj konkurentne poljoprivrede na području LAG-a SAVA i poticanje razvoja specifičnih oblika turizma	M1.1 Potpora razvoju poljoprivrednih gospodarstava	TO 1.1.1 / PRR 6.3.1; TO 1.1.2 / PRR 4.1.1
SC1	—	M1.2 Potpora razvoju diverzifikacije djelatnosti i specifičnih oblika turizma	TO 1.2.1 / PRR 6.4.1
SC2	Razvoj kvalitete života revitalizacijom opće društvene potporne infrastrukture te suradnje i umrežavanja u svrhu sinergijskog djelovanja razvojnih dionika ruralnog područja LAG-a	M2.1 Potpora razvoju javne društvene infrastrukture	TO 2.1.1 / PRR 7.4.1
SC2	—	M2.2 Potpora aktivnostima suradnje i umrežavanja unutar i izvan područja LAG-a	TO 2.2.1 / PM 19.3; TO 2.2.2 / PM 19.4

Izvor: Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA 2014.–2020.[15]

3.3. Evaluacijski kriteriji i evaluacijska pitanja

Evaluacijski okvir obuhvaća sedam kriterija: relevantnost, učinkovitost, djelotvornost, koherentnost, LEADER dodanu vrijednost, održivost i horizontalna načela. Ukupno je definirano 27 evaluacijskih pitanja. Za svako pitanje utvrđeni su kriteriji prosudbe, pokazatelji, izvori, metoda analize, ključni nalaz i ocjena.

Ocjenjivanje koristi skalu od 1 do 5: 1 – vrlo niska razina ostvarenja ili prosudbe; 2 – niska; 3 – umjerena; 4 – visoka; 5 – vrlo visoka. Ocjena nije mehanička konverzija pojedinog pokazatelja. Ona sintetizira cjelokupnu dokaznu osnovu za konkretno pitanje.

Evaluacijski lanac
Pitanje → kriterij prosudbe → pokazatelj → izvor → metoda → nalaz → dokaz → evaluacijska prosudba.

[14] European Evaluation Helpdesk for Rural Development, Guidelines: Evaluation of LEADER/CLLD, 2017.; European Commission, Evaluating CLLD – Handbook for LAGs and FLAGs, 2018.
[15] LAG SAVA, Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA za razdoblje 2014.–2020., korištene sve dostupne verzije tijekom provedbenog razdoblja; završna VI. izmjena, Zaprešić, 2022.

Prosjeci po kriterijima i pomoćni ukupni prosjek 4,30/5 koriste se samo kao sažeti prikazi. Ne interpretiraju se kao jedinstvena „ocjena Strategije“, jer kriteriji obuhvaćaju različite sadržajne dimenzije i različitu snagu dokazne osnove.

3.4. Izvori podataka

- Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA za razdoblje 2014.–2020., uključujući sve dostupne verzije tijekom provedbenog razdoblja; završna VI. izmjena korištena je kao glavni referentni okvir planiranih vrijednosti.
- Godišnja izvješća o provedbi LRS-a dostavljana Ministarstvu poljoprivrede i APPRRR-u te godišnja izvješća o radu LAG-a SAVA podnesena Skupštini.
- Dokumentacija LAG natječaja i završna baza projekata podmjere 19.2, uključujući status odabira, APPRRR odobrenja, konačne isplate, ulaganja, sadržaj projekta i teritorijalnu lokaciju.
- Dokumentacija projekta suradnje „Skrivena blaga ruralnog turizma“ i dokumentacija podmjere 19.4.
- Ankete 78 korisnika projekata, 69 lokalnih dionika i 12 odgovora JLS-a koji predstavljaju 10 od 11 JLS.
- Mrežna fokusna skupina Upravnog odbora.
- Državni zavod za statistiku – Popis stanovništva 2021. i LRS 2023.–2027. kao dopunski izvori za završni teritorijalni i demografski kontekst.
- Metodološki dokumenti Europske komisije i Europske službe za pomoć u evaluaciji ruralnog razvoja (European Evaluation Helpdesk for Rural Development) povezani s pristupom LEADER/CLLD.

Kod sukoba ili razlika između izvora prednost je dana izvoru koji je vremenski i administrativno najbliži konačnom statusu. Starije planske vrijednosti nisu tretirane kao ostvarene vrijednosti, a podaci iz nove LRS 2023.–2027. korišteni su samo kao dopunski kontekst kada je to sadržajno opravdano.

3.5. Metode prikupljanja i analize podataka

Kvantitativna analiza obuhvatila je deskriptivnu statistiku, stope odabira i realizacije, financijske omjere, analizu strukture projekata prema tipu operacije, sektoru i teritoriju te usporedbu planiranih i ostvarenih pokazatelja. Kvalitativna analiza obuhvatila je tematsku obradu otvorenih odgovora, fokusnu skupinu, pregled programskih i provedbenih dokumenata te interpretaciju rezultata kroz evaluacijsku matricu.

Za pokazatelje šireg društveno-gospodarskog učinka nije primijenjena kauzalna atribucija. U nedostatku eksperimentalnog ili kvazieksperimentalnog dizajna i odgovarajućih lokalnih kontrafaktualnih podataka evaluacija procjenjuje doprinos LRS-a, a ne tvrdi da su promjene u gospodarstvu, demografiji ili drugim širokim pokazateljima isključiva posljedica djelovanja LAG-a.[16]

Početnim metodološkim planom bili su predviđeni i polustrukturirani intervjui. Tijekom provedbe evaluacijski dizajn prilagođen je raspoloživoj dokaznoj osnovi pa je kvalitativna komponenta ostvarena kroz otvorene anketne odgovore i mrežnu fokusnu skupinu Upravnog odbora; neprovedeni intervjui nisu korišteni kao izvor evaluacijskih nalaza.

3.6. Obrada anketa i kvalitativnih podataka

Tri skupine ispitanika obrađene su odvojeno. Zbog dobrovoljnog načina sudjelovanja rezultati se ne interpretiraju kao statistički reprezentativni za ukupno stanovništvo područja. Njihova je vrijednost u prikazu iskustava i percepcija korisnika, dionika i JLS-a te u triangulaciji s administrativnim i projektnim dokazima.

Odgovori na zatvorena pitanja analizirani su frekvencijama, udjelima i prosječnim ocjenama. Otvoreni odgovori obrađeni su tematski. Nisu konstruirani odgovori na pitanja koja nisu bila postavljena, niti su percepcije ispitanika tretirane kao zamjena za administrativno potvrđene rezultate.

[16] Metodološko pravilo evaluacije: kod šireg društveno-gospodarskog učinka primjenjuje se pristup doprinosa, a ne atribucije, jer lokalni pokazatelji ovise o brojnim vanjskim čimbenicima i ne postoji kontrafaktualni dizajn evaluacije.

3.7. Triangulacija i evaluacijska prosudba

Triangulacija se provodila između triju razina dokaza: (1) administrativno i dokumentarno potvrđenih podataka, (2) projektnih i rezultatskih podataka te (3) percepcijskih i kvalitativnih izvora. Godišnja izvješća prema Ministarstvu i APPRRR-u i godišnja izvješća prema Skupštini, kada prenose istu primarnu evidenciju, tretiraju se kao povezana administrativna dokazna cjelina, a ne kao dva neovisna izvora.

U završnoj prosudbi jasno se razlikuju nalaz i evaluacijski sud. Nalaz opisuje što dokazi pokazuju; prosudba procjenjuje što ti nalazi znače u odnosu na kriterij i evaluacijsko pitanje. Preporuke se izvode iz utvrđenih nalaza i ograničenja, a ne iz općih razvojnih preferencija evaluatora.

3.8. Integrirani analitički okvir evaluacije LRS-a

Svi ključni izvori objedinjeni su kroz Integrirani analitički okvir evaluacije LRS-a. Za potrebe evaluacije razvijen je Integrirani alat za praćenje i evaluaciju Lokalne razvojne strategije LAG-a SAVA, koji povezuje postavke LAG-a, strukturu LRS-a, planirane pokazatelje, bazu projekata, bazu natječaja, analize po mjerama, anketne podatke, fokusnu skupinu, evaluacijsku matricu i završnu provjeru dokazne osnove.[17]

Alat služi za analitičku sljedivost i kontrolu konzistentnosti. Ne predstavlja automatski sustav ocjenjivanja: završnu evaluacijsku prosudbu donosi evaluator na temelju dokazne osnove i metodoloških pravila.

3.9. Ograničenja evaluacije i dostupnost podataka

Od ukupno 27 evaluacijskih pitanja, 23 imaju dostatnu dokaznu osnovu bez posebnog ograničenja, a četiri (Q19, Q25, Q26 i Q27) dostatnu dokaznu osnovu uz ograničenje. Oznaka Q upućuje na evaluacijsko pitanje, a broj na njegov redni broj u evaluacijskoj matrici. Nijedno pitanje nije ostalo bez dostatne dokazne osnove. Ograničenje znači da postoji dovoljna osnova za prosudbu, ali je širina zaključka metodološki sužena.[18]

- Kod Q19 pregledana dokumentacija nije pokazala materijalne konflikte ili preklapanja, ali odsutnost dokumentiranog konflikta ne dokazuje apsolutno da potencijalno preklapanje nije moglo postojati.
- Kod Q25 postoje podaci o zastupljenosti mladih i žena, ali ne i sustavni pokazatelji promjene njihovog položaja uzrokovane projektima.
- Kod Q26 postoji strateška okolišna orijentacija i podaci o ekološkom statusu dijela korisnika, ali ekološki certifikat nije automatski dokaz okolišnog učinka konkretnog ulaganja.
- Kod Q27 postoji snažna infrastrukturna i dostupnosna komponenta, ali nema jedinstvenog pokazatelja učinka na ranjive skupine za sve projekte.
- Formalni pokazatelji 19.4 ne zbrajaju se sa širim godišnjim evidencijama aktivnosti jer se radi o različitim evidencijskim razinama.
- Ankete i fokusna skupina pružaju vrijednu percepcijsku osnovu, ali nisu reprezentativne za ukupnu populaciju područja.

[17] LAG SAVA, Integrirani alat, evaluacijska matrica 27 pitanja i završna provjera dokazne osnove.
[18] LAG SAVA, Integrirani alat, evaluacijska matrica 27 pitanja i završna provjera dokazne osnove.

4. Pregled provedbe LRS-a

4.1. Strateška struktura LRS-a

LRS je u završnoj strukturi imala dva strateška cilja. SC1 usmjeren je na razvoj konkurentne poljoprivrede i poticanje specifičnih oblika turizma, a SC2 na kvalitetu života kroz društvenu infrastrukturu, suradnju, umrežavanje i jačanje lokalnih kapaciteta. Provedbeni okvir operacionaliziran je kroz mjere M1.1, M1.2, M2.1 i M2.2 te tipove operacija povezane s PRR-om i podmjerama 19.3 i 19.4.[19]

4.1.1. Strateški cilj 1

SC1 je najvećim dijelom proveden kroz dva poljoprivredna tipa operacija: potporu razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava i potporu razvoju i modernizaciji poljoprivrednih gospodarstava. Dodatno je uključena potpora nepoljoprivrednim djelatnostima i turizmu. Ovaj cilj čini dominantni dio fizičkog portfelja LRS-a.

4.1.2. Strateški cilj 2

SC2 obuhvatio je ulaganja u javnu društvenu infrastrukturu te suradnju i animaciju. U ovoj skupini projekata posebno su vidljivi lokalno dostupni sadržaji – dječja igrališta, društveni i vatrogasni domovi, sportska infrastruktura, vrtić i drugi javni sadržaji – te međuteritorijalna suradnja i institucionalni rad LAG-a.

4.1.3. Horizontalna i LEADER logika

Strategija je u programskom smislu naglašavala LEADER/CLLD načela, inovacije, okoliš, suradnju i uključivanje dionika. Evaluacija ta načela razlikuje od stvarno izmjerenih rezultata: postojanje cilja ili kriterija u LRS-u nije samo po sebi dokaz ostvarene promjene, nego polazište za analizu projektnih i participativnih dokaza.

4.1.4. Planirani pokazatelji

Završna verzija LRS-a predvidjela je 86 projekata na krovnoj razini: 85 projekata iz podmjere 19.2 i jedan projekt suradnje iz 19.3. Evaluacija koristi te završne ciljne vrijednosti kao referentnu točku za procjenu fizičke realizacije.[20]

4.2. Razvoj i izmjene LRS-a tijekom provedbenog razdoblja

LRS je tijekom provedbenog razdoblja više puta mijenjana i usklađivana. Promjene su prvenstveno odražavale prilagodbu regulatornom okviru, dinamici provedbe i raspoloživim financijskim sredstvima, uključujući prijelazno razdoblje 2021.–2022. Nisu dovele do promjene osnovne strateške orijentacije ili broja strateških ciljeva.

I. izmjena 2017. uključila je širi participativni proces s lokalnim konzultacijama i mrežnom anketom sa 101 odgovorom. Kasnije izmjene u većoj su mjeri bile provedbeno-financijske. V. izmjena iz 2021. uključila je prilagodbu prijelaznim sredstvima, a VI. izmjena iz 2022. predstavlja završnu referentnu verziju za financijsku i indikatorsku strukturu evaluacije.[21]

[19] LAG SAVA, Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA za razdoblje 2014.–2020., korištene sve dostupne verzije tijekom provedbenog razdoblja; završna VI. izmjena, Zaprešić, 2022.
[20] LAG SAVA, Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA za razdoblje 2014.–2020., završna VI. izmjena, Zaprešić, 2022.; završna analiza ostvarenja pokazatelja u Integriranom alatu.
[21] LAG SAVA, dokumentacija I. izmjene LRS-a i participativnog procesa 2017.; evidentirana online anketa sa 101 odgovorom te lokalne konzultacije/radionice.

4.3. Provedba podmjere 19.2

4.3.1. LAG natječaji i interes korisnika

Tablica 3. LAG natječaji, zaprimljene prijave i odabrani projekti

TO LRS / PRR	Ciklus	Zaprimljeno	LAG odabrano	Stopa odabira
1.1.2 / 4.1.1	1.	20	12	60,0 %
1.1.1 / 6.3.1	1.	17	14	82,4 %
1.1.1 / 6.3.1	2.	48	16	33,3 %
1.1.1 / 6.3.1	3.	27	24	88,9 %
1.2.1 / 6.4.1	1.	8	3	37,5 %
2.1.1 / 7.4.1	1.	10	8	80,0 %
2.1.1 / 7.4.1	2.	1	1	100,0 %
2.1.1 / 7.4.1	3.	10	9	90,0 %
UKUPNO	8	141	87	61,7 %

Izvor: Završna baza natječaja i projekata.[22]

Najveći apsolutni interes zabilježen je na drugom natječaju TO 1.1.1 / PRR 6.3.1: 48 prijava i 16 odabranih projekata, odnosno stopa odabira 33,3 %. Visoka razlika između interesa i dostupne alokacije u tom ciklusu potvrđuje snažnu potražnju za potporom malim poljoprivrednim gospodarstvima.

4.3.2. Odabir, odobrenje i konačna realizacija projekata

Od 141 zaprimljene prijave LAG je odabrao 87 projekata. APPRRR je odobrio 86, a 83 projekta konačno su završena i isplaćena. Na razini prijelaza između lokalnog odabira i nacionalnog odobrenja prolaznost je iznosila 98,9 %, dok je 96,5 % projekata odobrenih od APPRRR-a završilo provedbu. Konačno je realizirano 95,4 % projekata koje je odabrao LAG.[23]

Četiri projekta odabrana na razini LAG-a nisu završila konačnom isplatom: jedan nije odobren u APPRRR postupku, dva su odbijena u kasnijoj fazi, a jedan je korisnik odustao. Ovi ishodi u evaluaciji su evidentirani kao dio provedbenog toka, a ne kao realizirani projekti.

4.3.3. Struktura i financijska vrijednost realiziranih projekata

Tablica 4. Konačno realizirani projekti podmjere 19.2 prema tipu operacije

Tip operacije	Broj	Isplaćena potpora (EUR)	Vrijednost ulaganja (EUR)	Udio potpore
1.1.1 / 6.3.1	51	763.064,06	868.875,78	47,0 %
1.1.2 / 4.1.1	12	261.592,55	495.501,39	16,1 %
1.2.1 / 6.4.1	2	99.749,16	151.760,15	6,1 %
2.1.1 / 7.4.1	18	498.837,45	978.037,05	30,7 %
UKUPNO	83	1.623.243,22	2.494.174,37	100,0 %

Izvor: Završna projektna baza podmjere 19.2.[24]

Ukupna isplaćena potpora iznosila je 1.623.243,22 EUR, a ukupna realizirana vrijednost ulaganja 2.494.174,37 EUR. Razlika od 870.931,15 EUR predstavlja vlastita i druga sredstva uključena u realizaciju ulaganja. Omjer ukupne investicije i javne potpore iznosi približno 1,54.

[22] LAG SAVA, Integrirani alat za praćenje i evaluaciju Lokalne razvojne strategije LAG-a SAVA, završna baza natječaja i projekata, stanje korišteno za vanjsku evaluaciju.
[23] LAG SAVA, administrativna dokumentacija podmjere 19.2; godišnja izvješća o provedbi LRS-a prema Ministarstvu poljoprivrede i APPRRR-u; godišnja izvješća prema Skupštini; završna projektna baza evaluacije.
[24] LAG SAVA, završna projektna baza 19.2; podaci o konačno realiziranim projektima, isplaćenoj potpori i ukupnoj vrijednosti ulaganja.

Grafički prikaz 3. Raspodjela konačno isplaćenih sredstava podmjere 19.2

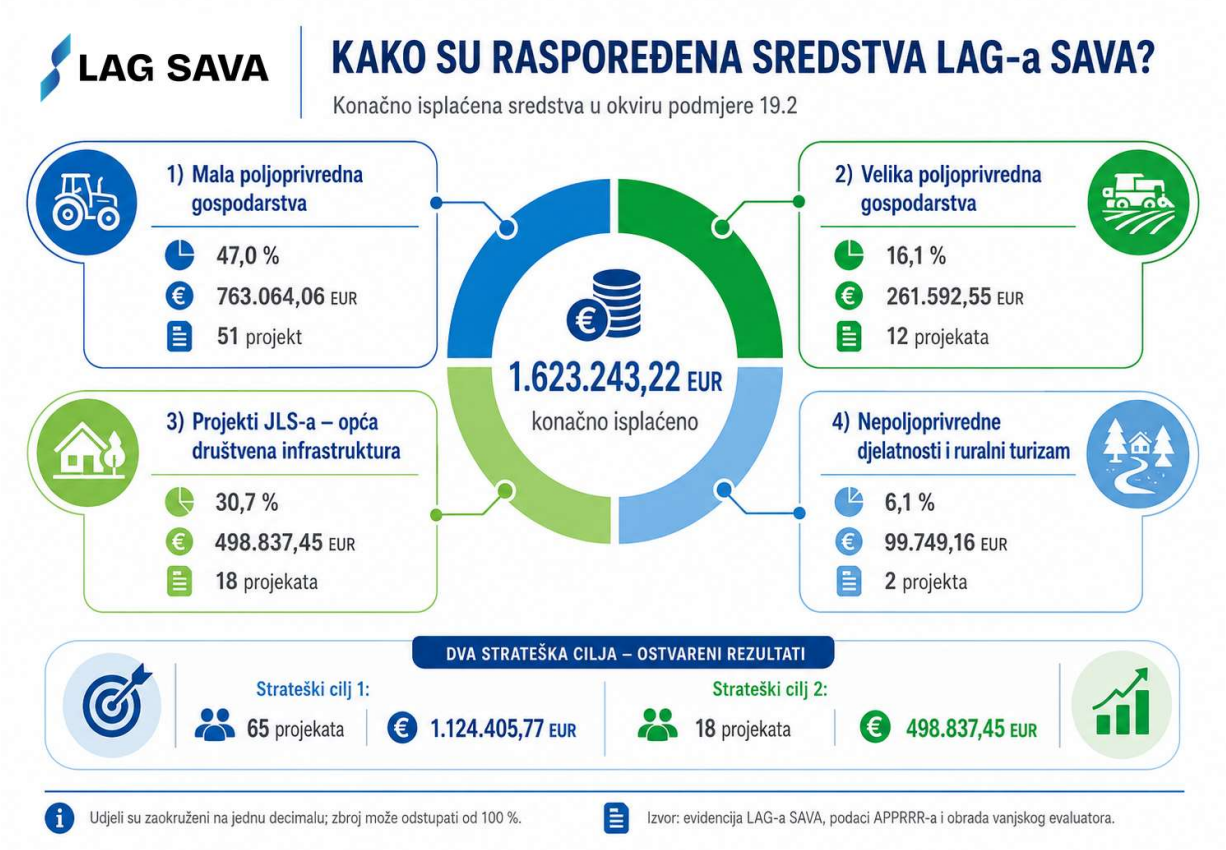

Izvor: evidencija LAG-a SAVA, podaci APPRRR-a i obrada vanjskog evaluatora; grafička obrada evaluatora.

4.3.4. Teritorijalna raspodjela

Tablica 5. Realizirani projekti i konačno isplaćena sredstva prema JLS

JLS	Broj projekata	Konačno isplaćeno (EUR)
Jastrebarsko	19	320.399,94
Dubravica	8	193.544,14
Sveta Nedelja	9	162.573,13
Zaprešić	10	159.374,37
Brdovec	6	158.017,31
Marija Gorica	6	131.683,75
Samobor	6	124.639,66
Klinča Sela	6	118.425,40
Pušća	5	108.120,40
Stupnik	4	89.411,10
Luka	4	57.054,02

Izvor: Završna teritorijalna analiza projekata 19.2.[25]

Projekti su realizirani u svih 11 JLS, što potvrđuje puni teritorijalni obuhvat LRS-a. Poljoprivredni projekti prisutni su u svih 11 JLS. Projekti društvene infrastrukture realizirani su u devet JLS, dok su dva nepoljoprivredna projekta evidentirana u Brdovcu i Dubravici.

[25] LAG SAVA, završna projektna baza 19.2, teritorijalna analiza prema JLS.

Grafički prikaz 4. Projekti i konačno isplaćena sredstva po JLS-u

Izvor: evidencija LAG-a SAVA, podaci APPRRR-a i obrada vanjskog evaluatora; grafička obrada evaluatora.

4.3.5. Sadržaj ulaganja i neposredni rezultati

Od 63 realizirana poljoprivredna projekta, 57 je uključivalo ulaganja u mehanizaciju, strojeve ili opremu, devet u trajne nasade, četiri u građenje, a jedan u kupnju zemljišta. Kategorije ulaganja mogu se preklapati jer pojedini projekt obuhvaća više vrsta troškova.[26]

Poljoprivredni podsektor	Broj projekata
Voćarstvo	17
Vinogradarstvo/vinarstvo	13
Ratarstvo	10
Stočarstvo	10
Pčelarstvo	3
Povrćarstvo	3
Cvjećarstvo	3
Ljekovito i aromatično bilje	2
Povrćarstvo + cvjećarstvo	1
Božićna drvca	1

Društvena infrastruktura obuhvaća 10 dječjih igrališta, dva vatrogasna doma, dva društvena doma, jedan sportski objekt, jedan dječji vrtić, jednu stazu na groblju i jedan projekt na objektu PD-a Ivica Sudnik. Administrativno su potvrđena tri nova radna mjesta, sva kroz TO 1.1.2 / PRR 4.1.1: kod Poljoprivrednog gospodarstva Šember, OPG-a Radenović i Mihalinec obrta.[27]

[26] LAG SAVA, završna projektna baza 19.2, analiza sadržaja ulaganja, podsektora i potvrđenih novih radnih mjesta.
[27] LAG SAVA, završna projektna baza 19.2, analiza sadržaja ulaganja, podsektora i potvrđenih novih radnih mjesta.

4.4. Provedba podmjere 19.3 – „Skrivena blaga ruralnog turizma“

U okviru podmjere 19.3 LAG SAVA sudjelovao je kao Partner 1 u međuteritorijalnom projektu „Skrivena blaga ruralnog turizma“, koji je provodilo šest LAG-ova. Opći cilj bio je poticati inovacije u ruralnom turizmu kroz umrežavanje, prijenos znanja i međusektorsku suradnju. Specifični ciljevi odnosili su se na jačanje kapaciteta i prijenos znanja, promociju i umrežavanje ruralnih destinacija te jačanje međusektorske suradnje.[28]

4.4.1. Partnerstvo i sadržaj projekta

Partnerstvo su činili LAG Zagorje-Sutla kao glavni partner, LAG SAVA, LAG Zeleni bregi, LAG Prigorje-Zagorje, LAG Međimurski doli i bregi te LAG Mura-Drava. Projekt je kombinirao edukacijske, promotivne i suradničke aktivnosti povezane s ruralnim turizmom.

4.4.2. Dokumentirano ostvarene aktivnosti

- dva seta radionica s ukupno 36 sudionika;
- šest edukativnih videosadržaja;
- šest promotivnih videosadržaja;
- studijski posjet;
- fototočke i informativne ploče;
- promotivne aktivnosti;
- pet konferencija.

Planirane vrijednosti iz projektnog prijedloga uspoređene su s dokumentirano provedenim aktivnostima; kao ostvareni rezultati priznate su samo vrijednosti za koje postoji odgovarajuća provedbena potvrda.

4.4.3. Financijska realizacija

Pokazatelj	Vrijednost
Odobrena potpora LAG-u SAVA	47.257,30 EUR
Konačno isplaćeno	39.184,45 EUR
Razlika	8.072,85 EUR
Financijska realizacija	82,92 %

Izvor: Projektna i isplatna dokumentacija „Skrivena blaga ruralnog turizma“.[29]

Razlika od 8.072,85 EUR između odobrenog i konačno isplaćenog iznosa ne predstavlja u cijelosti financijsku korekciju. Prema odlukama APPRRR-a o isplati, obuhvaća nezatraženi dio odobrene potpore, umanjenja utvrđena administrativnom kontrolom, neprihvatljive troškove te financijsku korekciju povezanu s provedbom postupka javne nabave, kako je navedeno u službenoj dokumentaciji APPRRR-a.

4.4.4. Evaluacijska važnost projekta

Projekt pruža posebno snažan dokaz LEADER dodane vrijednosti jer izravno objedinjuje suradnju više LAG-ova, prijenos znanja, međusektorski pristup i promotivno povezivanje ruralnih destinacija. Njegova razvojna vrijednost stoga se ne procjenjuje samo kroz financijsku stopu realizacije.

4.4.5. Vremenski obuhvat

Završne administrativne aktivnosti i isplate projekta protegnule su se nakon 2022. godine. Budući da je projekt odobren i proveden unutar predmetne LRS, konačni administrativni ishod uključen je u evaluaciju.

[28] LAG SAVA, Obrazac C. Projektni prijedlog „Skrivena blaga ruralnog turizma“; APPRRR, Odluka o dodjeli sredstava, KLASA: 440-12/20-19-03-02/0004, URBROJ: 343-1603/01-20-002, 29. rujna 2020.; odluke o isplati i završna administrativna dokumentacija projekta.

[29] LAG SAVA, Obrazac C. Projektni prijedlog „Skrivena blaga ruralnog turizma“; APPRRR, Odluka o dodjeli sredstava, KLASA: 440-12/20-19-03-02/0004, URBROJ: 343-1603/01-20-002, 29. rujna 2020.; odluke o isplati i završna administrativna dokumentacija projekta.

4.5. Provedba podmjere 19.4

Podmjera 19.4 financirala je tekuće troškove i animaciju, odnosno institucionalne i razvojne funkcije nužne za provedbu LRS-a. Dodijeljeno je i konačno isplaćeno 379.679,22 EUR, što predstavlja 100 % financijske realizacije.[30]

Kroz 19.4 osigurani su rad stručne službe, priprema i provedba natječaja, komunikacija s korisnicima, savjetovanje, praćenje projekata, rad tijela LAG-a, animacija, edukacije i aktivnosti povezane s razvojem lokalnih kapaciteta. Završna, 27. isplata provedena je početkom 2024. nakon završne kontrole.

Tablica 6. Formalni pokazatelji podmjere 19.4

Pokazatelj	Cilj	Ostvareno	Ostvarenje
Aktivnosti prijenosa znanja i inovacija	8	17	212,5 %
Sudjelovanja – znanje/inovacije	80	214	267,5 %
Aktivnosti cjeloživotnog učenja	4	8	200,0 %
Sudjelovanja – cjeloživotno učenje	40	209	522,5 %
Aktivnosti društvene uključenosti/diverzifikacije/zapošljavanja	4	5	125,0 %
Sudjelovanja – društvena uključenost	40	40	100,0 %
Aktivnosti lokalnog razvoja/animacije	15	92	613,3 %
Sudjelovanja – lokalni razvoj/animacija	150	768	512,0 %

Izvor: Formalno praćenje podmjere 19.4.[31]

Formalni pokazatelji ne zbrajaju se sa širim godišnjim evidencijama radionica, sastanaka, sudjelovanja i događaja. Evidentirana sudjelovanja također ne predstavljaju nužno broj jedinstvenih osoba. Aktivnosti drugih organizatora na kojima je LAG sudjelovao ne tretiraju se kao vlastiti provedbeni rezultat LAG-a.

4.6. Ostvarenje pokazatelja LRS-a

Tablica 7. Ključni ciljevi i konačno ostvarenje pokazatelja

Pokazatelj	Cilj	Ostvareno	Stupanj
Ukupan broj projekata LRS	86	84	97,7 %
SC1 – broj projekata	67	65	97,0 %
SC2 – broj projekata	19	19	100,0 %
Mala poljoprivredna gospodarstva	53	51	96,2 %
Modernizacija poljoprivrednih gospodarstava	12	12	100,0 %
Međuteritorijalni projekt suradnje	1	1	100,0 %
Nova radna mjesta	3	3	100,0 %
Udio stanovništva koje ima koristi od poboljšanih usluga/infrastrukture	15 %	13,35 %	89,0 %

Izvor: Završna analiza pokazatelja LRS-a.[32]

Širi indikatori poput porasta prihoda poljoprivrednog poduzetništva ili doprinosa ruralnom BDP-u nisu pouzdano kvantificirani na razini koja bi omogućila atribuciju LRS-u. Evaluacija ih stoga ne prikazuje kao ostvarene samo zato što su bili navedeni u planskom okviru.

[30] LAG SAVA, formalni pokazatelji i financijska dokumentacija podmjere 19.4, uključujući završni zahtjev/odluku o isplati i godišnja izvješća o provedbi.
[31] LAG SAVA, formalni pokazatelji i financijska dokumentacija podmjere 19.4, uključujući završni zahtjev/odluku o isplati i godišnja izvješća o provedbi.
[32] LAG SAVA, završna VI. izmjena LRS-a 2014.–2020.; godišnja izvješća o provedbi LRS-a dostavljena Ministarstvu poljoprivrede i APPRRR-u; završna projektna baza i obrada vanjskog evaluatora u Integriranom alatu.

4.7. Sažetak fizičke i financijske provedbe

Grafički prikaz 5. Provedba LRS-a LAG-a SAVA u brojkama

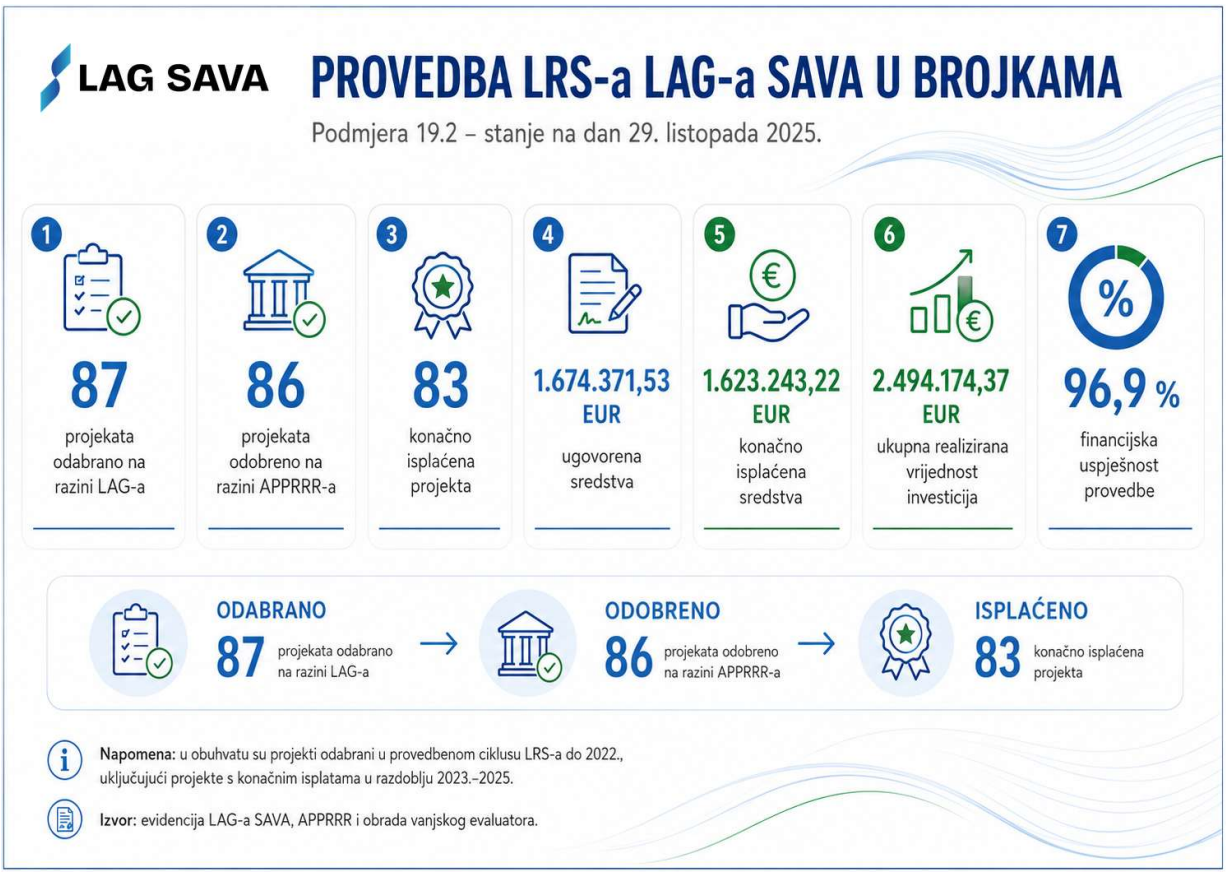

Izvor: evidencija LAG-a SAVA, podaci APPRRR-a i obrada vanjskog evaluatora; grafička obrada evaluatora.

FINANCIJSKI REZULTAT
Za podmjere 19.2–19.4 ukupno je dodijeljeno 2.101.308,05 EUR, a isplaćeno 2.042.106,89 EUR. Konačna realizacija iznosi 97,18 %.

Iznos 2.119.194,19 EUR koji se pojavljuje u dijelu administrativne dokumentacije nije korišten kao zbroj podmjera 19.2–19.4 jer uključuje i podmjeru 19.1. Ova razlika je u završnoj evaluaciji eksplicitno kontrolirana kako bi se izbjeglo dvostruko ili pogrešno financijsko prikazivanje.

5. Evaluacijski nalazi prema kriterijima

Poglavlje prikazuje evaluacijske nalaze prema sedam kriterija. Svaka prosudba temelji se na kombinaciji administrativnih, projektnih i participativnih dokaza. Detaljna matrica svih 27 pitanja nalazi se u Prilogu 1.[33]

5.1. Relevantnost

OCJENA KRITERIJA: 4,60/5
Vrlo visoka razina relevantnosti. LRS je u velikoj mjeri odgovorila na ključne potrebe područja i zadržala razvojnu opravdanost tijekom provedbe.

Prosudba relevantnosti temelji se na pet evaluacijskih pitanja (Q1–Q5), ocijenjenih s 5, 4, 5, 4 i 5. Strateška logika dobro je povezala utvrđene potrebe s poljoprivredom, lokalnom infrastrukturom i razvojem kvalitete života. Struktura stvarno realiziranih projekata potvrđuje snažnu potražnju za tim intervencijama.

Lokalni dionici usklađenost LRS-a s potrebama područja ocijenili su prosječno s 4,19/5, dok je Upravni odbor relevantnost ocijenio s 4,88/5, a prikladnost mjera i natječaja s 4,75/5.[34]

Kod budućih razvojnih prioriteta 60,9 % lokalnih dionika ističe poljoprivredu, 15,9 % infrastrukturu, 10,1 % društveni razvoj, 7,2 % turizam i 5,8 % poduzetništvo. Među JLS-ovima prioritet je infrastruktura (58,3 % odgovora), zatim turizam (25,0 %), dok poljoprivreda i društveni razvoj imaju po 8,3 % odgovora.[35]

Ograničenje relevantnosti nije u pogrešnoj početnoj orijentaciji, nego u manjem stvarnom dosegu nepoljoprivredne diversifikacije i turizma te u činjenici da su se tijekom razdoblja dodatno profilirale teme prerade, kratkih lanaca, klimatske otpornosti, mladih, lokalnih usluga i digitalizacije.

5.2. Učinkovitost

OCJENA KRITERIJA: 4,40/5
Visoka učinkovitost provedbe, uz vrlo visoku financijsku realizaciju i vrlo pozitivno korisničko iskustvo; administrativna složenost ostaje prostor za poboljšanje.

Prosudba učinkovitosti obuhvaća pitanja Q6–Q10, ocijenjena s 5, 4, 4, 5 i 4. Ukupna financijska realizacija podmjera 19.2–19.4 iznosila je 97,18 %, a 19.4 je realizirana u cijelosti. Ovakav rezultat pokazuje dobru sposobnost korištenja odobrenih sredstava i zatvaranja provedbenog ciklusa.

Korisnici su proces prijave na LAG natječaje ocijenili s 4,88/5, a jasnoću uputa i dokumentacije s 4,74/5. Administrativne poteškoće prijavilo je 9 od 78 ispitanika, odnosno 11,5 %. Čak 71 od 78 korisnika – 91,0 % – ponovno bi se prijavilo na LAG natječaj.[36]

Prosječna isplaćena potpora po realiziranom projektu 19.2 iznosila je 19.557,15 EUR, dok je prosječna ukupna vrijednost ulaganja iznosila 30.050,29 EUR. Po tipovima operacija raspon je bio znatan, što odražava različitu narav i intenzitet intervencija.

5.3. Djelotvornost

OCJENA KRITERIJA: 4,33/5
Visoka djelotvornost: većina ključnih fizičkih ciljeva ostvarena je u cijelosti ili vrlo blizu cilja, uz konkretne lokalne rezultate.

[33] LAG SAVA, Integrirani alat, evaluacijska matrica 27 pitanja i završna provjera dokazne osnove.
[34] LAG SAVA, anketa lokalnih dionika, N=69; rezultati obrađeni deskriptivnom statistikom i tematskom analizom otvorenih odgovora.
[35] LAG SAVA, anketa JLS, 12 odgovora koji predstavljaju 10 od 11 JLS.
[36] LAG SAVA, anketa korisnika projekata, N=78; rezultati obrađeni deskriptivnom statistikom i tematskom analizom otvorenih odgovora.

Djelotvornost je analizirana kroz šest pitanja (Q11–Q16), s ocjenama 4, 5, 4, 4, 4 i 5. Upravni odbor ostvarenje ciljeva Strategije ocijenio je s 4,88/5, a korisnici ostvarenje ciljeva vlastitih projekata s 4,77/5.[37]

U korisničkoj anketi 29 ispitanika navodi modernizaciju opreme, 12 razvoj nove usluge ili proizvoda, sedam povećanje prihoda i četiri nova radna mjesta, dok 35 navodi da nije bilo značajnijih promjena. Budući da su bili dopušteni višestruki odgovori, kategorije se ne zbrajaju do 78. Administrativno potvrđen broj novih radnih mjesta iznosi tri.[38]

Korisnici doprinos projekata lokalnoj zajednici ocjenjuju s 4,54/5, predstavnici JLS-ova doprinos projekata LAG-a razvoju s 4,58/5, lokalni dionici doprinos LAG-a razvoju područja s 4,32/5, a UO ukupni razvojni doprinos s 4,88/5. Ovi rezultati podupiru visoku prosudbu djelotvornosti, ali se tretiraju kao percepcijski, a ne kao jedini dokaz.

5.4. Koherentnost

OCJENA KRITERIJA: 4,25/5
Visoka koherentnost s programskim okvirom i komplementarnim inicijativama; apsolutna odsutnost mogućih preklapanja nije dokaziva.

Koherentnost je analizirana kroz pitanja Q17–Q20, s ocjenama 5, 4, 4 i 4. LRS je izravno oblikovana u skladu s Programom ruralnog razvoja i Mjerom 19, što omogućuje vrlo jasnu vertikalnu programsku usklađenost.

U širem lokalnom razvoju LAG je sudjelovao i u projektima i inicijativama iz drugih izvora, primjerice JobCollege SAVA, Erasmus+ i županijskim projektima. Ti projekti predstavljaju komplementarni kontekst rada LAG-a, ali se njihovi rezultati ne pripisuju provedbi LRS-a 2014.–2020.

Za Q19 dostupna dokumentacija ne pokazuje materijalne konflikte ili problematična preklapanja s drugim instrumentima. Ocjena je ipak donesena uz ograničenje: iz činjenice da konflikt nije dokumentiran ne može se izvesti apsolutna tvrdnja da nikakva potencijalna preklapanja nisu postojala.

5.5. LEADER dodana vrijednost

OCJENA KRITERIJA: 4,67/5
Najviše ocijenjeni kriterij. Partnerstvo, lokalno odlučivanje, participacija, animacija, umrežavanje i suradnja daju stvarnu dodatnu vrijednost iznad same dodjele sredstava.

LEADER dodana vrijednost analizirana je kroz pitanja Q21–Q23, ocijenjena s 5, 4 i 5. Struktura Skupštine i Upravnog odbora potvrđuje međusektorsko partnerstvo, dok participativni procesi i projekt suradnje pružaju dodatne dokaze lokalnog djelovanja.

U anketi lokalnih dionika 62,3 % ispitanika smatra da je LAG ojačao međusektorsku suradnju, a dodatnih 36,2 % smatra da je to učinio djelomično. UO međusektorsku suradnju ocjenjuje s 4,88/5.[39]

Sudjelovanje lokalnih dionika u odlučivanju 52,2 % dionika ocjenjuje pozitivno, a 39,1 % djelomično pozitivno. Upravni odbor uključenost lokalnih dionika ocjenjuje s 4,38/5, a vlastiti doprinos provedbi LRS-a s 4,75/5.

U anketi korisnika 33,3 % navodi da je projekt potaknuo suradnju, dok 39,7 % navodi nova partnerstva ili inicijative. Ovi nalazi, zajedno s projektom „Skrivena blaga ruralnog turizma“, potvrđuju da je LAG djelovao kao razvojna mreža, a ne samo kao administrativna posrednička struktura.

[37] LAG SAVA, zapis i analitička matrica mrežne fokusne skupine Upravnog odbora; u primarnoj analizi korišteno 8 jedinstvenih sadržajnih odgovora.
[38] LAG SAVA, anketa korisnika projekata, N=78; rezultati obrađeni deskriptivnom statistikom i tematskom analizom otvorenih odgovora.
[39] LAG SAVA, anketa lokalnih dionika, N=69; rezultati obrađeni deskriptivnom statistikom i tematskom analizom otvorenih odgovora.

5.6. Održivost

OCJENA KRITERIJA: 4,00/5
Visoka vjerojatnost trajnosti fizičkih rezultata i institucionalnog kontinuiteta, ali ograničen sustavni naknadni uvid nekoliko godina nakon završetka projekta.

Održivost je razmotrena kroz integrirano pitanje Q24, ocijenjeno s 4/5. Velik dio portfelja odnosi se na opremu, mehanizaciju, trajne nasade i javnu infrastrukturu, što upućuje na rezultate čija se korist proteže izvan razdoblja financiranja.

UO trajnost pozitivnih učinaka ocjenjuje s 4,88/5, navodeći nastavak korištenja opreme, mehanizacije, nasada, vozila, javnih prostora i stečenih znanja. Projekt suradnje sadrži i obveze povezane s održavanjem ulaganja. Institucionalni kontinuitet LAG-a dodatno podržava održivost lokalnog razvojnog sustava.

Glavno ograničenje je nedostatak standardiziranog longitudinalnog naknadnog praćenja svih projekata jednu, dvije ili tri godine nakon završetka. Zbog toga se održivost procjenjuje kao visoka, ali ne maksimalna.

5.7. Horizontalna načela

OCJENA KRITERIJA: 3,33/5
Horizontalna načela prisutna su u strateškom okviru i dijelu projektnih obilježja, ali su njihovi stvarni učinci slabije i neujednačeno mjereni.

Q25 – mladi i rodna ravnopravnost – ocijenjen je 3/5 uz ograničenje. U projektnoj bazi evidentirano je 39 projekata s obilježjem mladog korisnika/poljoprivrednika i 12 projekata s obilježjem žene korisnice, dok su četiri od devet članova UO-a 2022. bile žene. Ti podaci potvrđuju zastupljenost, ali ne mjere promjenu položaja ciljnih skupina.

Q26 – okoliš i klima – ocijenjen je 3/5 uz značajno ograničenje. Evidentirano je deset korisnika s ekološkim certifikatom, ali status certifikacije nije isto što i dokaz da je konkretno financirano ulaganje proizvelo mjerljiv okolišni učinak. Korisničke ankete nisu sadržavale posebno pitanje kojim bi se takav učinak mogao vjerodostojno procijeniti.

Q27 – socijalna uključenost i dostupnost – ocijenjen je 4/5 uz ograničenje. Osamnaest infrastrukturnih projekata i ostvarenje pokazatelja udjela stanovništva koje ima koristi od poboljšanih usluga, u visini od 13,35 %, potvrđuju relevantan doprinos kvaliteti života, ali ne postoji jedinstveni indikator učinka na ranjive skupine kroz cijeli portfelj.

6. Ukupna ocjena provedbe

Na temelju svih 27 evaluacijskih pitanja provedba LRS-a LAG-a SAVA ocjenjuje se visokom. Deset pitanja ocijenjeno je ocjenom 5, petnaest ocjenom 4, a dva ocjenom 3; nijedno pitanje nije ocijenjeno ocjenom 1 ili 2. Pomoćni prosjek iznosi 4,30/5, ali nije samostalna ocjena Strategije.[40]

6.1. Glavne snage provedbe

- Visoka relevantnost intervencija u odnosu na potrebe područja i potvrđenu projektnu potražnju.
- Vrlo visok stupanj fizičke i financijske realizacije, uključujući 83 završena projekta 19.2 i ukupnu realizaciju sredstava 19.2–19.4 od 97,18 %.
- Puni teritorijalni obuhvat: realizirani projekti prisutni su u svih 11 JLS.
- Konkretnost ulaganja: 63 poljoprivredna, dva nepoljoprivredna i 18 infrastrukturnih projekata te tri administrativno potvrđena nova radna mjesta.
- Snažna LEADER dodana vrijednost kroz partnerstvo, lokalno odlučivanje, animaciju, participaciju i međuteritorijalnu suradnju.
- Visoko zadovoljstvo korisnika postupkom prijave i podrškom LAG-a.

6.2. Ključna ograničenja i slabosti

- Portfelj je snažno koncentriran na poljoprivredu, dok je fizički obujam nepoljoprivrednih i turističkih projekata nizak.
- Dio administrativnih postupaka korisnici i UO doživljavaju složenim, pri čemu značajan dio procedura proizlazi iz nacionalnog sustava provedbe.
- Projekt suradnje 19.3 imao je nižu financijsku realizaciju od ostalih podmjera.
- Praćenje je snažnije u području financijskih i izlaznih pokazatelja nego u području dugoročnih rezultata.
- Horizontalna načela imaju najslabiju dokaznu osnovu na razini stvarno mjerljivih učinaka.
- Širi razvojni učinci ne mogu se kauzalno pripisati samo LRS-u.

6.3. Konačna evaluacijska prosudba

VISOKA UKUPNA RAZINA PROVEDBE
LRS je uspješno pretvorila velik dio raspoloživih sredstava u konkretne projekte na cijelom području LAG-a, uz posebno snažnu LEADER dodanu vrijednost. Međutim, visoka apsorpcija i visoka realizacija projekata ne znače da su svi razvojni učinci jednako snažni ili jednako dobro izmjereni.

Najvažniji razvojni pomak za budući ciklus nije povećanje apsorpcije kao cilja samog po sebi, nego preciznije povezivanje natječaja s potrebama, snažnija priprema diversificiranih projektnih portfelja te sustavno mjerenje rezultata nekoliko godina nakon završetka ulaganja.

[40] LAG SAVA, završna evaluacijska matrica; prosjeci kriterija izračunani iz ocjena pojedinačnih evaluacijskih pitanja. Prosjek 4,30/5 koristi se isključivo kao pomoćni analitički sažetak.

7. Preporuke

Preporuke su izvedene iz evaluacijskih nalaza i ograničenja. Svaka preporuka ima prioritet, glavnog odgovornog aktera i vremenski horizont. Njihova svrha nije ukazati na neuspjeh prethodnog sustava, nego unaprijediti funkcije koje su se pokazale ključnima za sljedeći razvojni ciklus.[41]

7.1. Uravnoteženije razvijati projektni portfelj

Prioritet: VISOK | Odgovornost: LAG / UO | Horizont: kontinuirano
Zadržati snažnu potporu poljoprivredi, ali sustavnije graditi bazu projektnih ideja i pripremljenih projektnih prijedloga u preradi, dodanoj vrijednosti, kratkim lancima, ruralnom turizmu i drugim nepoljoprivrednim djelatnostima. Potrebno je koristiti animaciju i ciljane radionice prije objave natječaja kako bi se povećao broj kvalitetnih prijava u slabije zastupljenim područjima.

7.2. Alokacije i dinamiku natječaja povezati sa stvarnom potražnjom

Prioritet: VISOK | Odgovornost: LAG / UO | Horizont: prije svake serije natječaja
Analizirati interes iz prethodnih natječaja, bazu projektnih ideja, ankete i konzultacije. Visoku potražnju za određenom intervencijom treba uzeti u obzir kod raspodjele sredstava, uz istodobnu stratešku zaštitu intervencija čiji projektni potencijal treba tek razviti.

7.3. Zadržati podršku korisnicima i smanjivati administrativno opterećenje

Prioritet: VISOK | Odgovornost: LAG + nadležna tijela | Horizont: kontinuirano
Nastaviti s radionicama, individualnim savjetovanjem, jasnim uputama i provjerom dokumentacije prije prijave. Na nacionalnoj razini zagovarati pojednostavljenje zahtjeva i bolju proporcionalnost administracije vrijednosti i riziku projekta.

7.4. Praćenje usmjeriti prema stvarnim rezultatima

Prioritet: VRLO VISOK | Odgovornost: LAG | Horizont: odmah
Uz obvezne izlazne pokazatelje definirati mali broj praktičnih rezultatskih pokazatelja: promjena proizvodnog kapaciteta, novi proizvod/usluga, rast tržišnog dosega, korištenje javne infrastrukture, nova suradnja, održivost radnog mjesta i drugi mjerljivi rezultati specifični za intervenciju.

7.5. Uvesti jednostavno naknadno praćenje projekata

Prioritet: VISOK | Odgovornost: LAG | Horizont: 1–3 godine nakon završetka
Za reprezentativni ili cjeloviti portfelj provesti kratku naknadnu provjeru nakon završetka: koristi li se ulaganje, je li rezultat održiv, postoje li nova ulaganja, partnerstva, radna mjesta ili problemi u održavanju.

7.6. Horizontalna načela pretvoriti u mjerljive projektne rezultate

Prioritet: VRLO VISOK | Odgovornost: LAG / UO | Horizont: odmah
Ne koristiti status korisnika kao jedini dokaz učinka. Za mlade, žene, ranjive skupine i okoliš definirati konkretna pitanja i pokazatelje koji mjere promjenu ili doprinos projekta.

[41] LAG SAVA, završna matrica preporuka izrađena povezivanjem evaluacijskih nalaza, evaluacijskih prosudbi, prioriteta, odgovornosti i vremenskog horizonta.

7.7. Proširiti rano i ciljano uključivanje dionika

Prioritet: SREDNJE VISOK | Odgovornost: LAG / UO | Horizont: kontinuirano
Zadržati otvorene konzultacije, ali dopuniti ih ciljanim uključivanjem skupina koje su slabije prisutne u uobičajenim javnim pozivima i sastancima. Uključivanje treba započeti prije finaliziranja intervencija i financijskih alokacija.

7.8. Nastaviti projekte suradnje kao LEADER razvojnu funkciju

Prioritet: SREDNJE VISOK | Odgovornost: LAG + partneri | Horizont: programski ciklus
Suradnju koristiti za prijenos znanja i rješavanje zajedničkih razvojnih tema, a ne samo za promociju. Svaki projekt suradnje treba imati jasan lokalni rezultat i plan nastavka nakon završetka financiranja.

7.9. Zadržati integrirani sustav podataka i evaluacijsku logiku

Prioritet: VRLO VISOK | Odgovornost: Stručna služba LAG-a | Horizont: odmah i kontinuirano
Održavati jedinstvenu bazu od objave natječaja do naknadnog praćenja. Evaluacijska pitanja i potrebni podaci trebaju biti definirani na početku razdoblja kako se ključni pokazatelji ne bi rekonstruirali tek pri završnoj evaluaciji.

7.10. Prioriteti preporuka

Br.	Preporuka	Prioritet	Odgovornost	Vrijeme
7.1	Uravnoteženije razvijati projektni portfelj	VISOK	LAG / UO	kontinuirano
7.2	Alokacije i dinamiku natječaja povezati sa stvarnom potražnjom	VISOK	LAG / UO	prije svake serije natječaja
7.3	Zadržati podršku korisnicima i smanjivati administrativno opterećenje	VISOK	LAG + nadležna tijela	kontinuirano
7.4	Praćenje usmjeriti prema stvarnim rezultatima	VRLO VISOK	LAG	odmah
7.5	Uvesti jednostavno naknadno praćenje projekata	VISOK	LAG	1–3 godine nakon završetka
7.6	Horizontalna načela pretvoriti u mjerljive projektne rezultate	VRLO VISOK	LAG / UO	odmah
7.7	Proširiti rano i ciljano uključivanje dionika	SREDNJE VISOK	LAG / UO	kontinuirano
7.8	Nastaviti projekte suradnje kao LEADER razvojnu funkciju	SREDNJE VISOK	LAG + partneri	programski ciklus
7.9	Zadržati integrirani sustav podataka i evaluacijsku logiku	VRLO VISOK	Stručna služba LAG-a	odmah i kontinuirano

7.11. Završna napomena uz preporuke

Preporuke nadograđuju sustav koji je u velikoj mjeri uspješno funkcionirao. Njihova provedba trebala bi zadržati postojeće prednosti – dostupnost LAG-a, lokalno partnerstvo, snažnu provedbenu disciplinu i blizinu korisnicima – uz veći naglasak na kvaliteti rezultata, učenju i dugoročnim učincima.

8. Zaključak

Vanjska evaluacija potvrđuje da je LRS LAG-a SAVA za programsko razdoblje 2014.–2020. ostvarila visoku ukupnu razinu provedbene i razvojne uspješnosti. Od 141 zaprimljene prijave LAG je odabrao 87 projekata, APPRRR je odobrio 86, a 83 projekta 19.2 konačno su realizirana i isplaćena. Uz jedan projekt 19.3, na krovnoj razini LRS-a ostvarena su 84 od planiranih 86 projekata, odnosno 97,7 %.

Ukupno je za podmjere 19.2–19.4 dodijeljeno 2.101.308,05 EUR, a konačno isplaćeno 2.042.106,89 EUR, što predstavlja 97,18 % financijske realizacije. Projekti 19.2 generirali su 2.494.174,37 EUR realiziranih ulaganja i raspoređeni su kroz svih 11 JLS. Portfelj čine 63 poljoprivredna projekta, dva nepoljoprivredna projekta i 18 infrastrukturnih projekata, uz tri administrativno potvrđena nova radna mjesta.[42]

Najizraženija kvaliteta provedbe jest LEADER dodana vrijednost: lokalno partnerstvo nije imalo samo administrativnu ulogu, nego je djelovalo kroz animaciju, uključivanje dionika, lokalno odlučivanje, razvoj povjerenja i suradnju. Projekt „Skrivena blaga ruralnog turizma“ pruža konkretan dokaz međuteritorijalne dimenzije tog pristupa.

Istodobno, evaluacija ne izjednačava visoku financijsku realizaciju s maksimalnim razvojnim učinkom. Portfelj je koncentriran na poljoprivredu, nepoljoprivredna diversifikacija ostala je ograničena, administrativni okvir dijelom je složen, a sustav praćenja dugoročnih rezultata i horizontalnih učinaka nije jednako razvijen kao sustav praćenja fizičke i financijske provedbe.

Za buduće razdoblje prioritet treba biti kvalitativni iskorak: preciznije ciljanje intervencija, ranija izgradnja projektnog portfelja, kontinuirano praćenje rezultata, naknadna provjera održivosti i uvođenje mjerljivih horizontalnih pokazatelja. Na taj se način mogu zadržati prednosti dosadašnjeg sustava i istodobno povećati dokaziv razvojni učinak LEADER/CLLD pristupa na području LAG-a SAVA.

[42] LAG SAVA, završna projektna baza podmjere 19.2; projektna i isplatna dokumentacija 19.3; financijska dokumentacija 19.4; završna financijska konsolidacija evaluacije.

Važnost ove evaluacije nadilazi završnu ocjenu jednoga programskog razdoblja. Njome su u jedinstvenom analitičkom okviru povezani konačni administrativni i financijski podaci, projektne evidencije, pokazatelji LRS-a te iskustva korisnika, lokalnih dionika, jedinica lokalne samouprave i članova Upravnog odbora. Time je izrađena cjelovita retrospektiva provedbe koja ne pokazuje samo što je ostvareno, nego i na koji je način sustav djelovao, koje je razvojne učinke proizveo te gdje postoje ograničenja i prostor za napredak.

Prema raspoloživoj dokumentaciji, ovo je prva cjelovita neovisna vanjska završna evaluacija LRS-a LAG-a SAVA za razdoblje 2014.–2020., provedena nakon dostupnosti konačnih rezultata i administrativnog zatvaranja najvećeg dijela aktivnosti. Ranije interne evaluacije bile su važan dio praćenja tijekom provedbe, dok ova evaluacija donosi završnu procjenu cjelokupnog razdoblja na temelju objedinjene dokazne osnove.

Rezultati, evaluacijska pitanja, pokazatelji i primijenjeni analitički okvir zato predstavljaju početnu referentnu osnovu za buduća vrednovanja. Njihovim ponavljanjem u sljedećem programskom razdoblju LAG SAVA moći će uspoređivati promjene, pratiti provedbu preporuka i pouzdanije dokazivati dugoročne razvojne učinke LEADER/CLLD pristupa. Trajna vrijednost ove evaluacije bit će upravo u tome da završna procjena prethodnog razdoblja postane praktičan alat za kvalitetnije odlučivanje, praćenje i učenje u budućnosti.

9. Izvori i dokumentacija

Evaluacija se temelji na kombinaciji strateških, administrativnih, projektnih, statističkih i participativnih izvora. Kod konačnih financijskih i provedbenih podataka prednost je dana završnim administrativnim i projektnim evidencijama u odnosu na ranije planske ili privremene izvještajne vrijednosti.

9.1. Strateški i programski dokumenti

- Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA za razdoblje 2014.–2020., uključujući sve dostupne verzije Strategije tijekom provedbenog razdoblja.
- Lokalna razvojna strategija LAG-a SAVA za razdoblje 2023.–2027., verzija 1.0 – dopunski izvor za završni teritorijalni i demografski kontekst te retrospektivni prikaz prethodnog razdoblja.
- Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.–2020. i relevantni provedbeni dokumenti Mjere 19.
- Relevantni nacionalni i europski dokumenti povezani s provedbom LEADER/CLLD pristupa.

9.2. Administrativna i provedbena dokumentacija

- Interne evaluacije provedbe LRS-a za razdoblja 2017.–2020. i 2017.–2021., uključujući prijelazno razdoblje do 2022. godine.
- Godišnja izvješća o provedbi LRS-a dostavljana Ministarstvu poljoprivrede i APPRRR-u.
- Godišnja izvješća o radu LAG-a SAVA podnesena Skupštini LAG-a SAVA.
- Dokumentacija LAG natječaja, evidencije prijava, odabira, rangiranja i odluka.
- Podaci i dokumentacija APPRRR-a o odobrenju, provedbi, kontroli i konačnoj isplati projekata.
- Dokumentacija o članstvu i tijelima LAG-a te evidencije animacijskih, edukativnih i provedbenih aktivnosti.

Godišnja izvješća prema Ministarstvu i APPRRR-u i godišnja izvješća prema Skupštini korištena su kao međusobno povezana administrativna dokumentacija provedbe. Kada prenose iste izvorne podatke, njihovo međusobno podudaranje ne smatra se dokazom iz dvaju neovisnih izvora.

9.3. Dokumentacija podmjere 19.2

Ključni izvor za završne rezultate čini integrirana projektna baza s podacima o korisniku, JLS-u, tipu operacije, statusu, financijskim vrijednostima, ukupnom ulaganju, sadržaju ulaganja, sektoru i podsektoru, relevantnim obilježjima korisnika te potvrđenim radnim mjestima. Za fizičke i financijske rezultate korišteni su konačno realizirani i isplaćeni projekti.

9.4. Dokumentacija podmjere 19.3

Korišteni su projektni prijedlog, sporazum i partnerska dokumentacija, odluka o dodjeli sredstava, zahtjevi i odluke o isplati, dokazi provedenih radionica, edukacija, studijskog posjeta, promotivnih aktivnosti, fototočaka, informativnih ploča, videosadržaja i konferencija te relevantna kontrolna dokumentacija.

9.5. Dokumentacija podmjere 19.4

Korišteni su financijski podaci, godišnja izvješća, formalni pokazatelji, evidencije aktivnosti, dokumentacija o radu stručne službe i tijela LAG-a te završna dokumentacija isplata. Formalni pokazatelji 19.4 analizirani su odvojeno od šire godišnje evidencije aktivnosti.

9.6. Ankete i kvalitativni izvori

U evaluaciji su korištena tri skupa anketnih podataka – 78 korisnika projekata, 69 lokalnih dionika i 12 odgovora JLS-a koji predstavljaju 10 od 11 JLS – te mrežna fokusna skupina Upravnog odbora. Parti-

cipativni izvori služe razumijevanju percepcija i triangulaciji, a ne statističkom predstavljanju ukupnog stanovništva područja.[43]

9.7. Statistički i kontekstualni izvori

Za demografski i teritorijalni kontekst korišteni su podaci Državnog zavoda za statistiku te podaci sadržani u LRS-u 2023.–2027. i drugim relevantnim lokalnim i regionalnim dokumentima. U slučaju razlika biran je vremenski i sadržajno odgovarajući izvor.

9.8. Metodološki izvori

- European Evaluation Helpdesk for Rural Development: Guidelines: Evaluation of LEADER/CLLD, 2017.
- European Commission, Directorate-General for Maritime Affairs and Fisheries: Evaluating CLLD – Handbook for LAGs and FLAGs, Guide #15, 2018.
- Relevantni nacionalni i europski provedbeni dokumenti povezani s praćenjem i evaluacijom LEADER/CLLD pristupa.

Metodološki izvori korišteni su za razlikovanje praćenja i evaluacije, oblikovanje intervencijske logike, evaluacijskih pitanja, kriterija prosudbe i pokazatelja, triangulaciju dokaza, tumačenje LEADER dodane vrijednosti te razlikovanje doprinosa od atribucije.[44]

9.9. Integrirani analitički okvir

Svi ključni podaci povezani su u Integriranom alatu. On objedinjuje postavke LAG-a, strukturu LRS-a, planske i ostvarene pokazatelje, projektne i natječajne baze, analize po mjerama, ankete, fokusnu skupinu, evaluacijsku matricu i završnu provjeru dokazne osnove. Alat služi sljedivosti i kontroli konzistentnosti, a ne automatskom dodjeljivanju ocjena.

[43] LAG SAVA, anketa korisnika projekata, N=78; anketa lokalnih dionika, N=69; anketa JLS, 12 odgovora koji obuhvaćaju 10 od 11 JLS.

[44] European Commission, Evaluating CLLD – Handbook for LAGs and FLAGs, Guide #15, 2018.; dokument upućuje i na Guidelines: Evaluation of LEADER/CLLD, European Evaluation Helpdesk for Rural Development, 2017.

10. Prilozi

Prilozi čine sastavni dio evaluacijskog izvješća i služe transparentnosti, sljedivosti i provjerljivosti nalaza. U njima se prikazuju detaljniji analitički podaci, dok se izvorni projektni spisi, sirovi odgovori ispitanika, interne radne tablice, pomoćni izračuni i dokumentacija s nepotrebnim osobnim podacima ne reproduciraju u cijelosti.

Prilog 1. Sažeta evaluacijska matrica

Evaluacijska matrica povezuje 27 pitanja s kriterijem prosudbe, ključnom dokaznom osnovom, završnim nalazom, eventualnim ograničenjem i ocjenom. Ocjene predstavljaju stručnu prosudbu, a ne mehaničko bodovanje pojedinog pokazatelja.

Q	Kriterij	Evaluacijsko pitanje	Ključna dokazna osnova	Ocjena	Razina dokazne osnove
Q1	Relevantnost	U kojoj mjeri LRS odgovara ključnim razvojnim potrebama područja?	LRS, analiza potreba, ankete dionika/UO	5	Dostatna
Q2	Relevantnost	Jesu li ciljne skupine i korisnici primjereno definirani?	LRS, struktura korisnika/projekata	4	Dostatna
Q3	Relevantnost	Jesu li mjere i tipovi operacija prikladni za utvrđene potrebe?	LRS, natječaji, projektna potražnja	5	Dostatna
Q4	Relevantnost	Jesu li prioriteti ostali relevantni tijekom provedbenog razdoblja?	izmjene LRS, ankete, novi razvojni prioriteti	4	Dostatna
Q5	Relevantnost	U kojoj mjeri realizirani projekti odgovaraju potrebama lokalne zajednice?	projekti, ankete korisnika/JLS/dionika	5	Dostatna
Q6	Učinkovitost	Koliko su učinkovito iskorištena raspoloživa financijska sredstva?	financijska realizacija 19.2–19.4	5	Dostatna
Q7	Učinkovitost	Kakav je odnos vrijednosti potpore i realiziranih ulaganja?	projektna i financijska baza	4	Dostatna
Q8	Učinkovitost	Jesu li administrativni postupci bili učinkoviti i prihvatljivi korisnicima?	anketa korisnika, UO, provedbeni podaci	4	Dostatna
Q9	Učinkovitost	Jesu li kapaciteti LAG-a bili adekvatni za provedbu?	19.4, izvješća, UO	5	Dostatna
Q10	Učinkovitost	Jesu li natječaji bili dostupni i privlačni korisnicima?	141 prijava, stope odabira, anketa	4	Dostatna
Q11	Djelotvornost	U kojoj mjeri su ostvareni ciljevi i pokazatelji LRS-a?	pokazatelji, realizacija, UO	4	Dostatna
Q12	Djelotvornost	Koliko je planiranih projekata realizirano?	84/86 na krovnoj razini	5	Dostatna
Q13	Djelotvornost	Kakav je doprinos projekata lokalnom gospodarstvu?	ulaganja, korisnički rezultati, radna mjesta	4	Dostatna
Q14	Djelotvornost	Koliki je odnos ukupnih ulaganja i javne potpore?	2,494 mil. EUR ulaganja / 1,623 mil. EUR potpore	4	Dostatna
Q15	Djelotvornost	Jesu li projekti doprinijeli infrastrukturi i lokalnim uslugama?	18 infrastrukturnih projekata, 13,35 % stanovništva	4	Dostatna

Q	Kriterij	Evaluacijsko pitanje	Ključna dokazna osnova	Ocjena	Razina dokazne osnove
Q16	Djelotvornost	Kakav je ukupni doprinos projektima kvaliteti života?	ankete korisnika/JLS/dionika/UO	5	Dostatna
Q17	Koherentnost	Je li LRS usklađena s PRR-om i relevantnim politikama?	LRS, PRR, M19	5	Dostatna
Q18	Koherentnost	Postoji li komplementarnost s drugim razvojnim inicijativama?	drugi projekti i partnerstva LAG-a	4	Dostatna
Q19	Koherentnost	Jesu li izbjegnuti materijalni konflikti i problematična preklapanja?	pregled provedbene dokumentacije	4	Dostatna uz ograničenje
Q20	Koherentnost	Jesu li ciljevi, mjere i aktivnosti međusobno koherentni?	intervencijska logika i portfelj	4	Dostatna
Q21	LEADER dodana vrijednost	Je li osigurano međusektorsko lokalno partnerstvo i lokalno odlučivanje?	Skupština/UO, sektorska struktura	5	Dostatna
Q22	LEADER dodana vrijednost	U kojoj mjeri su lokalni dionici sudjelovali u razvojnim procesima?	konzultacije, ankete, UO	4	Dostatna
Q23	LEADER dodana vrijednost	Je li LAG potaknuo suradnju, umrežavanje i prijenos znanja?	19.3, ankete, animacija	5	Dostatna
Q24	Održivost	Jesu li rezultati projekata i institucionalne koristi održivi?	struktura ulaganja, UO, obveze održivosti	4	Dostatna
Q25	Horizontalna načela	Kakav je doprinos mladima i rodnoj ravnopravnosti?	39 mladih, 12 žena; UO struktura	3	Dostatna uz ograničenje
Q26	Horizontalna načela	Kakav je doprinos okolišu i klimatskim ciljevima?	strateška orijentacija, 10 ekoloških certifikata	3	Dostatna uz ograničenje
Q27	Horizontalna načela	Kakav je doprinos socijalnoj uključenosti i dostupnosti?	18 infrastrukturnih projekata; 13,35 % pokazatelj	4	Dostatna uz ograničenje

Izvor: Integrirani alat, završna evaluacijska matrica i provjera dokazne osnove.[45]

[45] LAG SAVA, Integrirani alat, evaluacijska matrica 27 pitanja i završna provjera dokazne osnove.

Prilog 2. Pregled LAG natječaja i provedbenog lijevka

TO LRS / PRR	Ciklus	Zaprimljeno	LAG odabrano	Stopa odabira
1.1.2 / 4.1.1	1.	20	12	60,0 %
1.1.1 / 6.3.1	1.	17	14	82,4 %
1.1.1 / 6.3.1	2.	48	16	33,3 %
1.1.1 / 6.3.1	3.	27	24	88,9 %
1.2.1 / 6.4.1	1.	8	3	37,5 %
2.1.1 / 7.4.1	1.	10	8	80,0 %
2.1.1 / 7.4.1	2.	1	1	100,0 %
2.1.1 / 7.4.1	3.	10	9	90,0 %
UKUPNO	8	141	87	61,7 %

Kontrolni provedbeni slijed: 141 zaprimljena prijava → 87 LAG-odabranih projekata → 86 APPRRR-odobrenih projekata → 83 konačno realizirana i isplaćena projekta 19.2.

Prilog 3. Detaljni pregled 87 LAG-odabranih projekata podmjere 19.2

Tablica obuhvaća svih 87 projekata odabranih na razini LAG-a i prikazuje njihov konačni administrativni status. Radi zaštite podataka naziv korisnika prikazan je bez adrese, OIB-a i drugih nepotrebnih identifikacijskih podataka. Za 83 završena projekta prikazani su konačno isplaćeni iznos i realizirana vrijednost ulaganja; za četiri projekta koja nisu konačno realizirana vrijednost ulaganja iznosi 0,00 EUR.

ID	Korisnik	JLS	TO	Sadržaj ulaganja	Konačni status	Dodijeljeno (E-UR)	Isplaćeno (E-UR)	Ulaganje (EUR)
1	ORŠIĆ MATEJA	Sveta Nedelja	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	15.263,12
2	MIKELEC ORIJANA	Dubravica	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	16.059,46
3	OPG MEŽNARIĆ	Marija Gorica	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema; Trajni nasad	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	14.924,68
4	KOSALEC MARKO	Stupnik	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	14.997,68
5	OPG BAKOVIĆ IVANA	Samobor	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	19.908,42
6	OPG DUJMOVIĆ	Brdovec	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	15.263,12
7	PERKOVIĆ TOMO	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	17.044,24
8	ŠTEFICA POSAVEC	Luka	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.263,12
9	OPG KELEKOVIĆ	Sveta Nedelja	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.584,98
10	JAMBROVIĆ IVICA	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.926,74
11	OPG LACKOVIĆ	Klinča Sela	1.1.1	Trajni nasad	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	15.816,01
12	BATELJA DAMIR	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	15.628,11
13	OPG PALIJAŠ PETAR	Klinča Sela	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	27.269,63
14	PUŠIĆ MARIO	Marija Gorica	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	15.926,74
15	BUDINŠĆAK ZVONIMIR	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema; Trajni nasad	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	16.490,81
16	OPG SUB ROSA	Zaprešić	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Odbijen	14.986,06	0,00	0,00

ID	Korisnik	JLS	TO	Sadržaj ulaganja	Konačni status	Dodijeljeno (E-UR)	Isplaćeno (E-UR)	Ulaganje (EUR)
17	OPG IVANČIĆ	Luka	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	14.997,68
18	KAMAULI JADRANKA	Zaprešić	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.130,40
19	OPG URUKALOVIĆ	Zaprešić	1.1.1	Kupnja zemljišta	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.108,11
20	ŽELJKO FABIJANEC	Dubravica	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.535,80
21	OPG ĐURINSKI	Zaprešić	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.477,14
22	OPG ORHIDEJA	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	16.855,80
23	MARTEK MARKO	Zaprešić	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	15.263,12
24	OPG FIŠIĆ STJEPAN	Zaprešić	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema; Trajni nasad	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	15.008,73
25	HARAMIJA TOMO	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	16.324,91
26	OPG HORVATIĆ	Samobor	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	19.112,08
27	UĐBINAC ALEN	Zaprešić	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	15.263,12
28	STJEPAN GREGORIĆ	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	15.042,91
29	JELINČIĆ DARJAN	Sveta Nedelja	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	15.607,70
30	OPG SLAVEC	Luka	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	15.064,04
31	OPG KONJUŠIĆ	Stupnik	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	19.112,08
32	KNEŽIĆ ANITA	Dubravica	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	17.121,24
33	OBTELJ FILIPEC OBRT	Samobor	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	15.263,12
34	STOŠIĆ MARIO	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Odbijen	15.034,64	0,00	0,00
35	TUCMAN TIHOMIR	Zaprešić	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	16.359,75

ID	Korisnik	JLS	TO	Sadržaj ulaganja	Konačni status	Dodijeljeno (E-UR)	Isplaćeno (E-UR)	Ulaganje (EUR)
36	OPG TOMAŠKOVIĆ	Sveta Nedelja	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	29.995,35
37	ŽELJKO ŠIRANOVIĆ	Brdovec	1.1.1	Građenje	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.993,10
38	DEAK DANIJEL	Sveta Nedelja	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.395,85
39	OPG MIHOK	Pušća	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.130,40
40	ŠPANIĆ JOSIP	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.263,12
41	PAŽULJ TOMISLAV	Klinča Sela	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	19.754,46
42	PERKOVIĆ STJEPAN	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	17.044,24
43	KELEČIĆ IVANA	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Odustajanje	7.615,66	0,00	0,00
44	OPG POKUPEC IVAN	Zaprešić	1.1.1	Trajni nasad	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.419,47
45	OPG BUDINŠĆAK	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	18.581,19
46	BAŠIĆ KREŠIMIR	Klinča Sela	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	20.412,77
47	OPG BRESTOVEC	Marija Gorica	1.1.1	Građenje; Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	39.816,84
48	TROGRLIĆ JURAJ	Zaprešić	1.1.2	Građenje; Trajni nasad	Konačno isplaćen	25.063,54	24.748,45	36.797,95
49	POLJOPRIVREDNO GOSPODARSTVO ŠEMBER	Jastrebarsko	1.1.2	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	24.945,65	24.414,89	59.061,65
50	OPĆINA PUŠĆA	Pušća	2.1.1	Građenje	Konačno isplaćen	27.904,39	26.576,36	38.821,42
51	MALINA ORŠIĆ D.O.O. ZA TRGOVINU I USLUGE	Sveta Nedelja	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema; Trajni nasad	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	15.379,26
52	PUHALO DAMIR	Sveta Nedelja	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	15.926,74
53	SOIL	Zaprešić	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.822,22	14.822,22	14.997,68
54	GRAD JASTREBARSKO	Jastrebarsko	2.1.1	Građenje	Konačno isplaćen	29.514,23	29.514,23	37.679,18
55	OBRT ZA POLJOPRIVREDNU PROIZVODNJU I USLUGE	Brdovec	1.1.2	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	18.683,05	18.683,05	43.798,53

ID	Korisnik	JLS	TO	Sadržaj ulaganja	Konačni status	Dodijeljeno (E-UR)	Isplaćeno (E-UR)	Ulaganje (EUR)
56	OPĆINA KLINČA SELA	Klinča Sela	2.1.1	Građenje; Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	29.924,75	29.924,75	36.366,05
57	GRAD JASTREBARSKO	Jastrebarsko	2.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	17.403,74	17.403,74	23.531,75
58	BRESNICA	Jastrebarsko	1.1.2	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	29.514,23	29.514,23	42.338,58
59	OPĆINA DUBRAVICA	Dubravica	2.1.1	Građenje	Konačno isplaćen	29.924,75	29.924,75	49.826,13
60	OPĆINA STUPNIK	Stupnik	2.1.1	Građenje	Konačno isplaćen	29.924,75	29.924,75	122.989,33
61	OPĆINA MARIJA GORICA	Marija Gorica	2.1.1	Građenje	Konačno isplaćen	29.897,37	29.897,37	99.464,80
62	BLAŽEVIĆ SAŠA	Brdovec	1.2.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	49.874,58	49.874,58	57.394,24
63	OPG RADENOVIĆ	Dubravica	1.2.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	49.874,58	49.874,58	94.365,92
64	GRAD SVETA NEDELJA	Sveta Nedelja	2.1.1	Građenje; Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	29.924,75	29.924,75	61.116,20
65	GRAD SAMOBOR	Samobor	2.1.1	—	Konačno isplaćen	29.736,45	22.302,34	74.656,25
66	OPG IVICA BABOJELIĆ	Samobor	1.1.2	Građenje; Trajni nasad	Konačno isplaćen	29.514,23	29.514,23	47.846,57
67	OPG RADENOVIĆ	Dubravica	1.1.2	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	29.514,23	29.514,23	63.725,53
68	LONČARIĆ MARTIN	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	15.236,58
69	DUGAN IVAN	Pušća	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	14.986,06	14.986,06	14.997,68
70	OPG CIPURIĆ	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.399,33
71	OPG CRNARIĆ	Jastrebarsko	1.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema; Trajni nasad	Konačno isplaćen	15.034,64	15.034,64	15.117,13
72	OPĆINA BRDOVEC	Brdovec	2.1.1	Građenje	Konačno isplaćen	29.514,23	29.514,23	42.169,02
73	OPĆINA STUPNIK	Stupnik	2.1.1	Građenje	Konačno isplaćen	29.514,23	29.514,23	82.931,85
74	GRAD SAMOBOR	Samobor	2.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	27.864,91	27.864,91	38.089,29
75	DOBROVOLJNO VATROGASNO DRUŠTVO DUBRAVICA	Dubravica	2.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	28.106,22	28.106,22	42.408,66
76	OPĆINA MARIJA GORICA	Marija Gorica	2.1.1	Građenje	Konačno isplaćen	29.514,23	29.514,23	32.249,98

ID	Korisnik	JLS	TO	Sadržaj ulaganja	Konačni status	Dodijeljeno (E-UR)	Isplaćeno (E-UR)	Ulaganje (EUR)
77	OPĆINA KLINČA SELA	Klinča Sela	2.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	28.786,93	28.786,93	40.528,20
78	GOLUB KARLO	Dubravica	1.1.2	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	11.281,44	11.281,44	22.562,88
79	MARKUŠIĆ MIRJANA	Jastrebarsko	1.1.2	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	15.926,74	15.926,74	31.853,47
80	ŽNIDARIĆ FRANJO	Marija Gorica	1.1.2	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	27.593,07	27.593,07	39.418,67
81	VUGEC - STOČARSTVO JEDNOSTAVNO DRUŠTVO S OGRANIČENOM ODGOVORNOŠĆU ZA USLUGE	Pušća	1.2.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Odbijen ZP1	—	0,00	0,00
82	OPĆINA PUŠĆA	Pušća	2.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	22.127,17	22.127,17	25.046,85
83	GRAD SVETA NEDELJA	Sveta Nedelja	2.1.1	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	28.091,74	28.091,74	88.094,76
84	MIHALINEC	Pušća	1.1.2	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	29.514,23	29.396,17	65.034,18
85	OPG PETELJKA	Jastrebarsko	1.1.2	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	12.542,31	8.958,79	17.917,58
86	OPG JAGUŠT	Luka	1.1.2	Mehanizacija / strojevi / oprema	Konačno isplaćen	12.113,63	12.047,26	25.145,80
87	OPĆINA BRDOVEC	Brdovec	2.1.1	Građenje	Konačno isplaćen	29.924,75	29.924,75	42.067,32

Izvor: Završna projektna baza podmjere 19.2 u Integriranom alatu; 87 LAG-odabranih projekata, od čega 83 konačno realizirana i isplaćena.[46]

[46] LAG SAVA, završna projektna baza 19.2; podaci o konačno realiziranim projektima, isplaćenoj potpori i ukupnoj vrijednosti ulaganja.

Prilog 4. Sažeti pregled projekta suradnje „Skrivena blaga ruralnog turizma“

Element	Podatak
Vrsta projekta	Međuteritorijalni projekt suradnje, TO 19.3.2
Partnerstvo	6 LAG-ova; LAG SAVA Partner 1
Opći cilj	Poticati inovacije u ruralnom turizmu kroz umrežavanje, prijenos znanja i međusektorsku suradnju
Dokumentirano ostvareno	2 seta radionica / 36 sudionika; 6 edukativnih videa; 6 promotivnih videa; studijski posjet; fototočke i informativne ploče; promotivne aktivnosti; 5 konferencija
Odobreno LAG-u SAVA	47.257,30 EUR
Konačno isplaćeno	39.184,45 EUR
Realizacija	82,92 %

Izvor: Projektna i isplatna dokumentacija 19.3.[47]

Prilog 5. Pokazatelji podmjere 19.4

Pokazatelj	Cilj	Ostvareno	Ostvarenje
Aktivnosti prijenosa znanja i inovacija	8	17	212,5 %
Sudjelovanja – znanje/inovacije	80	214	267,5 %
Aktivnosti cjeloživotnog učenja	4	8	200,0 %
Sudjelovanja – cjeloživotno učenje	40	209	522,5 %
Aktivnosti društvene uključenosti/diverzifikacije/zapošljavanja	4	5	125,0 %
Sudjelovanja – društvena uključenost	40	40	100,0 %
Aktivnosti lokalnog razvoja/animacije	15	92	613,3 %
Sudjelovanja – lokalni razvoj/animacija	150	768	512,0 %

Napomena: formalne kategorije pokazatelja ne zbrajaju se u jedinstveni broj aktivnosti, a evidentirana sudjelovanja nisu nužno jedinstvene osobe. Šire godišnje evidencije rada LAG-a ne pribrajaju se formalnim pokazateljima 19.4.

Prilog 6. Sažeti rezultati anketa

Prilog 6.A. Korisnici projekata

Broj odgovora: 78.

Pokazatelj	Rezultat
Proces prijave na LAG natječaj	4,88/5
Jasnoća uputa i dokumentacije	4,74/5
Ostvarenje ciljeva projekta	4,77/5
Doprinos projekta lokalnoj zajednici	4,54/5
Administrativne poteškoće	9 DA / 69 NE
Projekt potaknuo suradnju	26 DA / 52 NE
Nova partnerstva ili inicijative	31 DA / 47 NE
Ponovno bi se prijavili kroz LAG	71 DA / 7 NE (91,0 % DA)

[47] LAG SAVA, Obrazac C. Projektni prijedlog „Skrivena blaga ruralnog turizma“; APPRRR, Odluka o dodjeli sredstava, KLASA: 440-12/20-19-03-02/0004, URBROJ: 343-1603/01-20-002, 29. rujna 2020.; odluke o isplati i završna administrativna dokumentacija projekta.

Promjene nakon projekta – višestruki izbor: modernizacija opreme 29; nova usluga ili proizvod 12; povećanje prihoda 7; samoprijavljena nova radna mjesta 4; bez značajnijih promjena 35. Administrativno potvrđeni broj novih radnih mjesta iznosi tri.

Prilog 6.B. Lokalni dionici

Broj odgovora: 69.

Pokazatelj	Rezultat
Vidljivost aktivnosti LAG-a	4,20/5
LRS odgovara potrebama područja	4,19/5
Doprinos LAG-a razvoju područja	4,32/5
LAG ojačao međusektorsku suradnju	43 DA (62,3 %); 25 djelomično; 1 NE
Dionici uključeni u odlučivanje	36 DA (52,2 %); 27 djelomično; 6 NE
Budući prioritet – poljoprivreda	42 (60,9 %)
Budući prioritet – infrastruktura	11 (15,9 %)

Prilog 6.C. Jedinice lokalne samouprave

Zaprimljeno je 12 odgovora koji predstavljaju 10 od 11 JLS. Luka nije zastupljena odgovorom, dok su Dubravica i Jastrebarsko imale po dva odgovora.

Pokazatelj	Rezultat
Suradnja JLS-a i LAG-a	5,00/5
Doprinos LAG projekata razvoju JLS-a	4,58/5
Sudjelovanje u aktivnostima LAG-a	10 redovito; 2 povremeno
Glavni učinak projekata	infrastruktura 6; društvene aktivnosti 4; gospodarstvo 1; turizam 1
Budući prioritet	infrastruktura 7 (58,3 %); turizam 3 (25,0 %); poljoprivreda 1; društveni razvoj 1

Izvor: Tri evaluacijske ankete LAG-a SAVA.[48]

Prilog 7. Mrežna fokusna skupina Upravnog odbora

Zaprimljeno je devet odgovora, od kojih je u primarnom agregatu korišteno osam jedinstvenih sadržajnih odgovora. Jedan potpuno identičan zapis tretiran je kao potencijalni duplikat. Sektorska struktura osam jedinstvenih odgovora: jedan javni, pet gospodarskih i dva civilna predstavnika. Zbog malog i sektorski neuravnoteženog uzorka rezultati se koriste za kvalitativno produbljivanje i triangulaciju, a ne za statističku generalizaciju.[49]

Tema	Prosjek
Relevantnost LRS-a	4,88
Jasnoća ciljeva i prioriteta	4,75
Prikladnost mjera i natječaja	4,75
Način provedbe LAG natječaja	4,75
Administrativni postupci	4,13
Usmjerenost sredstava na potrebe	5,00
Ostvarenje ciljeva Strategije	4,88

[48] LAG SAVA, anketa korisnika projekata, N=78; anketa lokalnih dionika, N=69; anketa JLS, 12 odgovora koji obuhvaćaju 10 od 11 JLS.

[49] LAG SAVA, zapis i analitička matrica mrežne fokusne skupine Upravnog odbora; u primarnoj analizi korišteno 8 jedinstvenih sadržajnih odgovora.

Tema	Prosjek
Trajnost pozitivnih učinaka	4,88
Ukupni doprinos LAG-a razvoju	4,88
LEADER međusektorska suradnja	4,88
Uključenost lokalnih dionika	4,38
Doprinos UO provedbi LRS-a	4,75

Kvalitativni nalazi fokusne skupine grupirani su u teme: visoka relevantnost Strategije; kvalitetna provedba natječaja uz složeniji administrativni okvir; dobro usmjeravanje sredstava; visoko percipirano ostvarenje rezultata; trajnost ulaganja; snažna LEADER dodana vrijednost; te prostor za ranije i šire uključivanje slabije zastupljenih dionika.

Prilog 8. Sažeta evaluacijska kartica i matrica preporuka

Kriterij	Ocjena	Prosudba
Relevantnost	4,60/5	vrlo visoka
Učinkovitost	4,40/5	visoka
Djelotvornost	4,33/5	visoka
Koherentnost	4,25/5	visoka
LEADER dodana vrijednost	4,67/5	vrlo visoka
Održivost	4,00/5	visoka
Horizontalna načela	3,33/5	umjerena

Raspodjela ocjena: 10 pitanja ocijenjeno je s 5; 15 pitanja s 4; dva pitanja s 3; nijedno s 1 ili 2. Razina dokazne osnove: 23 dostatna; 4 dostatna uz ograničenje; 0 nedostatnih. Pomoćni prosjek svih 27 pitanja iznosi 4,30/5 i ne predstavlja samostalnu ukupnu ocjenu LRS-a.

84/86 **projekata na krovnoj razini**	**97,18 %** **financijska realizacija**	**2,494 mil. EUR** **ulaganja 19.2**	**3** **potvrđena nova radna mjesta**
Preporuka	**Prioritet**	**Odgovornost**	**Horizont**
Uravnoteženije razvijati projektni portfelj	VISOK	LAG / UO	kontinuirano
Alokacije i dinamiku natječaja povezati sa stvarnom potražnjom	VISOK	LAG / UO	prije svake serije natječaja
Zadržati podršku korisnicima i smanjivati administrativno opterećenje	VISOK	LAG + nadležna tijela	kontinuirano
Praćenje usmjeriti prema stvarnim rezultatima	VRLO VISOK	LAG	odmah
Uvesti jednostavno naknadno praćenje projekata	VISOK	LAG	1–3 godine nakon završetka
Horizontalna načela pretvoriti u mjerljive projektne rezultate	VRLO VISOK	LAG / UO	odmah
Proširiti rano i ciljano uključivanje dionika	SREDNJE VISOK	LAG / UO	kontinuirano
Nastaviti projekte suradnje kao LEADER razvojnu funkciju	SREDNJE VISOK	LAG + partneri	programski ciklus
Zadržati integrirani sustav podataka i evaluacijsku logiku	VRLO VISOK	Stručna služba LAG-a	odmah i kontinuirano

Prilog 9. Instrumenti anketa

Prikazana su pitanja, ljestvice i ponuđeni odgovori iz upitnika primijenjenih u evaluaciji. Tehničke vremenske oznake, identifikacijska pitanja i zaprimljeni odgovori nisu uključeni. Redni brojevi prilagođeni su nakon njihova izostavljanja.

9.A. Anketa za korisnike projekata

1. Tip organizacije korisnika
Ponuđeni odgovori: OPG; poduzetnik; udruga; JLS; ustanova.

2. Godina odobrenja projekta
Vrsta odgovora: upis godine.

3. Tip projekta
Ponuđeni odgovori: poljoprivreda; turizam; infrastruktura; društveni projekt; drugo.

4. Kako biste ocijenili proces prijave na LAG natječaj?
Ljestvica: 1 – vrlo loše; 5 – vrlo dobro.

5. Koliko su vam bile jasne upute i natječajna dokumentacija?
Ljestvica: 1 – uopće ne; 5 – potpuno jasno.

6. Jeste li imali administrativnih poteškoća tijekom provedbe projekta?
Ponuđeni odgovori: da; ne.

7. Ako da, koje poteškoće?
Ponuđeni odgovori: administracija; financiranje; dokumentacija; javna nabava; drugo.

8. U kojoj je mjeri projekt ostvario planirane ciljeve?
Ljestvica: 1 – uopće nije; 5 – u potpunosti.

9. Je li projekt doveo do konkretnih promjena u vašem poslovanju ili organizaciji?
Ponuđeni odgovori: povećanje prihoda; nova radna mjesta; nova usluga ili proizvod; modernizacija opreme; nema značajnih promjena.

10. Smatrate li da projekt doprinosi razvoju lokalne zajednice?
Ljestvica: 1 – uopće ne; 5 – vrlo značajno.

11. Je li projekt potaknuo suradnju s drugim organizacijama ili dionicima?
Ponuđeni odgovori: da; ne.

12. Je li projekt doveo do novih partnerstava ili inicijativa?
Ponuđeni odgovori: da; ne.

13. Biste li ponovno prijavili projekt kroz LAG?
Ponuđeni odgovori: da; ne.

14. Koje biste promjene predložili za poboljšanje LAG natječaja ili provedbe projekata?
Vrsta odgovora: otvoreni odgovor.

9.B. Anketa za lokalne dionike

1. Jeste li upoznati s radom LAG-a?
Ponuđeni odgovori: da; djelomično; ne.

2. Kako biste ocijenili vidljivost aktivnosti LAG-a na području?
Ljestvica: 1 – vrlo slaba; 5 – vrlo dobra.

3. U kojoj mjeri Strategija odgovara potrebama lokalnog područja?
Ljestvica: 1 – uopće ne; 5 – vrlo dobro.

4. Koja su, prema vašem mišljenju, najvažnija razvojna područja?
Ponuđeni odgovori: poljoprivreda; turizam; infrastruktura; poduzetništvo; društveni razvoj.

5. Smatrate li da LAG doprinosi razvoju lokalnog područja?
Ljestvica: 1 – uopće ne; 5 – vrlo značajno.

6. Koji su najveći doprinosi LAG-a?
Ponuđeni odgovori: financiranje projekata; povezivanje dionika; razvoj novih ideja; edukacije i radionice.

7. Je li LAG potaknuo suradnju između različitih sektora?
Ponuđeni odgovori: da; djelomično; ne.

8. Jesu li lokalni dionici uključeni u donošenje odluka?
Ponuđeni odgovori: da; djelomično; ne.

9.C. Anketa za jedinice lokalne samouprave (JLS)

1. Kako biste ocijenili suradnju JLS-a i LAG-a?
Ljestvica: 1 – vrlo loša; 5 – vrlo dobra.

2. Sudjeluje li vaša JLS u aktivnostima LAG-a?
Ponuđeni odgovori: redovito; povremeno; rijetko.

3. Smatrate li da projekti LAG-a doprinose razvoju vaše općine ili grada?
Ljestvica: 1 – uopće ne; 5 – vrlo značajno.

4. Koji su glavni učinci projekata na području vaše JLS?
Ponuđeni odgovori: infrastruktura; gospodarstvo; turizam; društvene aktivnosti.

5. Koja bi područja trebala biti prioritet u sljedećoj Strategiji?
Ponuđeni odgovori: poljoprivreda; turizam; poduzetništvo; infrastruktura; društveni razvoj.

6. Koje promjene biste predložili u provedbi Strategije LAG-a?
Vrsta odgovora: otvoreni odgovor.

Prilog 10. Instrument mrežne fokusne skupine Upravnog odbora

Prikazana su pitanja, ljestvice i ponuđeni odgovori. Zaprimljeni odgovori i podaci koji bi mogli upućivati na pojedine sudionike nisu uključeni.

A. Opći podaci

1. Koji sektor predstavljate u Upravnom odboru LAG-a SAVA?
Ponuđeni odgovori: javni sektor; gospodarski sektor; civilni sektor.

2. Koliko dugo sudjelujete u radu Upravnog odbora LAG-a SAVA?
Ponuđeni odgovori: manje od 2 godine; 2 – 5 godina; više od 5 godina.

B. Relevantnost Lokalne razvojne strategije

3. U kojoj je mjeri Lokalna razvojna strategija odgovarala stvarnim razvojnim potrebama područja LAG-a SAVA?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

4. Jesu li strateški ciljevi i prioriteti Strategije bili dobro definirani?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

5. Jesu li odabrane mjere i LAG natječaji odgovarali potrebama korisnika i lokalne zajednice?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

C. Učinkovitost provedbe

6. Kako ocjenjujete način provedbe LAG natječaja tijekom provedbe Strategije?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

7. Kako ocjenjujete administrativne postupke tijekom provedbe Strategije?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

8. Smatrate li da su raspoloživa financijska sredstva bila usmjerena na najvažnije razvojne potrebe područja?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

D. Djelotvornost i učinci

9. U kojoj su mjeri ostvareni planirani ciljevi Strategije?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

10. Jesu li projekti financirani kroz LAG ostvarili trajne pozitivne učinke na području LAG-a SAVA?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

11. Kako biste ukupno ocijenili doprinos LAG-a SAVA razvoju lokalnog područja tijekom provedbe Strategije?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

E. LEADER pristup i partnerstvo

12. U kojoj je mjeri LEADER pristup doprinio jačanju suradnje između javnog, gospodarskog i civilnog sektora?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

13. Smatrate li da su lokalni dionici bili dovoljno uključeni u procese planiranja i donošenja odluka tijekom provedbe Strategije?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

14. Kako ocjenjujete doprinos Upravnog odbora uspješnoj provedbi Lokalne razvojne strategije?
Ocjena: 1 – 5; obrazloženje: otvoreni odgovor.

15. Koja je, prema vašem mišljenju, najveća dodana vrijednost LEADER pristupa na području LAG-a SAVA?
Vrsta odgovora: otvoreni odgovor.

F. Preporuke za budućnost

16. Koje biste aktivnosti ili pristupe iz provedbe Strategije svakako zadržali u budućem programskom razdoblju?
Vrsta odgovora: otvoreni odgovor.

17. Koje biste aktivnosti, mjere ili način rada izmijenili ili unaprijedili?
Vrsta odgovora: otvoreni odgovor.

18. Koji bi razvojni prioriteti trebali imati najveći značaj u budućoj Lokalnoj razvojnoj strategiji LAG-a SAVA?
Vrsta odgovora: otvoreni odgovor.

19. Koje biste preporuke dali za unapređenje rada LAG-a SAVA u budućnosti?
Vrsta odgovora: otvoreni odgovor.

20. Imate li dodatnih komentara ili prijedloga koje smatrate važnima za završnu evaluaciju Lokalne razvojne strategije?
Vrsta odgovora: otvoreni odgovor.